کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی رۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب

* * *

ناوونیشان:

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، گەڕەکی خانزاد، هەولێر

س. پ. ژمارە: ١

www.araspublisher.com

کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی

کەشکۆڵی عەبدولفەتاح

لێکۆڵینەوەی

محەمەد عەلی قەرەداغی

بەرگی پێنجەم

ناوی کتێب: کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی - کەشکۆڵی عەبدولفەتاح - بەرگی پێنجەم
لێکۆڵینەوەی: محەمەد عەلی قەرەداغی
بڵاوکراوەی ئاراس- ژمارە: ١٤١
دەرهێنانی هونەری: بەدران ئەحمەد حەبیب
دەرهێنانی بەرگ: شکار شێخ عەفان نەقشبەندی
خۆشنووسیی بەرگ: هونەرمەند محەمەد زادە
پیت لێدان: نسار عەبدوڵڵا
هەڵەگری: شێرزاد فەقێ ئیسماعیل
سەرپەرشتیی چاپ: ئاوڕەحمان مەحموود
چاپی یەکەم - چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر- ٢٠٠٢
لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەولێر ژمارە (٢٣٩)ی ساڵی ٢٠٠٢ی دراوەتێ

پێشەکی

نزیکەی (١٠) ساڵە لە دوای دەرچوونی بەرگی چوارەمی (کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی)یەوە، لەم پرۆژە - پرۆژەی کەشکۆڵ بڵاوکردنەوە - دابڕاوم، هەرچەند لەم ماوەدا، بەزۆریی، سەرگەرمی کارگەلێک بووم لە جوغزی ئەم پرۆژە بەدوور نین و، بەڵکو بەشێکی کارەکانم دۆزینەوەی کەشکۆڵ و ناساندنیان بەمێژووی ئەدەبی کوردیی بووە و[1]، ئەوەیش لەم ڕووەوە ئەنجامم داوە خۆشبەختانە بەشانازییەوە دەڵێم: کەس پێش من نەیکردووە و پەیی پێنەبردووە. هەر ئەمەیش بوو لەم ماوەدا هانی دام بۆ ماوەیەک بگەڕێمەوە سەر ئەم ڕێبازە و بەرگی پێنجەمی ئەم پرۆژە بخەمە بەردەستی خوێنەرانی کورد، چونکە لەم ماوەدا -وەک گوتم- کەشکۆڵگەلێکی زۆرم دیون و، هەلی ئەوەم بۆ ڕەخساوە وێنە و فۆتۆکۆپیی لە هەندێکیان وەربگرم و، کەرەستەی باشی بابەتەکەم چنگ بکەوێت.

ئەم کارە بۆ؟

هەرچەند چوار بەرگەکەی پێشووی ئەم کەشکۆڵە لە کتێبخانەی کوردییدا جێگەی دیاریی خۆیان گرتووە و، شەیدایانی ئەم بوارە بەنرخەوە دەیانڕواننێ، تا ئێستە ئەو کەشکۆڵانە بوونەتە سەرچاوەی گەلێ کاری بەپێزی لێکۆڵینەوە و بووژاندنەوەی سامانی کەلەپووریمان و، لەوانەیشە لەمەولایش زیاتر بایەخیان پێبدرێت و، ڕەنگە تا ماوەیەکی دووریش ئەم بایەخە هەر لە برەودا بێت... ئەو چوار بەرگەی کەشکۆڵ هەموو شتێک نین و، کاری کۆکردنەوەی بەرهەمی شاعیرانی کورد بەمەندە تەواو نابێت و، بۆ گەلێک کە سامانی کەلەپووریی و نەتەوایەتیی هەمیشە لەناوبرابێت و، بەری هەست و بیری ڕۆشنبیرانی هەر خۆراکی ئاگری کینە و ڕقی دوژمنانی بووبێت و، ئەوەی لەو تەنووری ڕقە قوتار بووبێت، دەبێ کاری تایبەتی و چەند سەرەی بۆ بکرێت، تا ئەو قوتاربووانەیش بەدەردی ئەوانی پێشوو نەچن و، بەهۆی خەم

(١) گومان لەوەدا نییە ئەوەی دەربارەی مێژووی ئەدەبی کوردیی نووسراوە مێژووی تەواوی ئەدەبی کوردیی ناگرێتەوە و، گەلێ لایەن هەیە یان پێویستیان بەوەیە زیاتریان لەسەر بنووسرێت، یان هەر هیچیان بۆ نەکراوە. چەند جاریش ئەوەم نووسیوە کە هەرگیز ناتوانین قەوارە و ئەندازەی زیانگەلێک دەستنیشان بکەین کە لە سامانی کەلەپووریمان کەوتووە، هەروەها تا ئێستەیش نەمانتوانیوە بزانین چیمان لە چنگی نەهەنگی لەناوبردن و لەناوچوون ڕزگاربووە و لەکوێن و لە چ بارودۆخێکدان و، ئەگەر بیشتوانین ئەم کارە بکەین ڕەنگە هێشتا زۆری بەبەرەوە مابێت و ماوەیەکی باشی بوێت تا بتوانین بکەوینە سەروسۆراخی شوێنەوارەکانمان لە شوێنە جیاجیاکانی جیهاندا.

لەم بوارەیشدا هەرچیم گوتووە و نووسیوە قسەی ڕووتی بێ بەڵگە نەبووە و، هەموو جارێک لە بەڵگەیەک زیاترم لەسەر ئەو بابەتە هێناوەتەوە کە لێی دواوم. ئەم جارەیش بەڵگەیەکی ڕەق و دیاری ئەوە دێنمەوە کە لەوانەیە هێشتا گەلێ شتی پڕ بایەخی دوورەدەستمان مابێت کە خۆمان خەمیانمان نەخواردووە و، خەڵکیش یان هەر پێیان نەزانیوە یا لەبەر کاری خۆیان سەر ئێمەیان نەپەرژاوە.

نەخۆریی ڕۆشنبیرانەوە، لەکاتێکدا کە لە توانادایە ببووژێنرێنەوە پشتگوێ بخرێن و، ئەم زیانانەیش سەرباری ئەوانی دی بن.

ئەم ئەرکەیش کاری یەک کەس و تاقە زەلام نییە و، دەبێ هەمەگیریی و گشتگیریی بێت و، هەموو پسپۆڕان و شارەزایانی ئەم بوارە خۆیان لە عاستی ئەم سامانەدا بەبەرپرس بزانن و، هەرکەس هەرچی پێدەکرێت دریغی نەکات و، چاوەڕوانی ئەوە نەبێت، لە باتیی ئەو، کەسانی دیکە کارەکە بکەن، چونکە دەبێ بزانین گەل بەزمانەوەیە و، گەلی بێ زمان گەل نییە و، درەنگ بێت یان زوو هاوگەلەی گەلانی دی دەبێت و ناوی کوێر دەبێتەوە!

گەلی کورد کە لەم چەرخەدا ڕووبەڕووی ئەرکی قورس و قەبەبووەتەوە تا گیان و کیانی خۆی بپارێزێت و، وردە وردە لە گاوڵکێدایە و، دەیەوێ بکەوێتە سەرپێ و خۆی لەسەرپێی خۆی بگرێت، لە هەموو کات زیاتر پێویستیی بەوەیە زمانێکی دەوڵەمەند و ڕەسا و پڕ دەستەواژەی هەبێت و، بەو زمانەوە هەنگاو بنێت و بەرەو کۆڕ و کۆمەڵی گەلانی جیهان بچێت.

ئەم زمانەیش بەوە دەستەبەر نابێت کە هەرکەس لە گوێ ئاگردانی ماڵی خۆیدا چی لە باوک و دایکیەوە فێربووە - تەنها - بەوە بدوێت و بنووسێت و بخوێنێتەوە، بەڵکو تەجرەبەی گەورە ڕۆشنبیرانی جیهان و زانا و ناودارانیان وامان پیشان دەدات کە ڕۆشنبیری لێهاتوو پێش هەموو شتێک پێویستیی بەزمانێکی دەوڵەمەند هەیە تا بتوانێ لە ڕێگەی ئەو زمانەوە وەک شیاوە و وەک دەیەوێ مەبەست و ئامانجی بەخوێنەری باس و بابەتەکانی بگەیەنێت.

بۆ نموونە ڕۆشنبیر و زانایانی عەرەب موعەللەقاتی سەبعە و، دیوانی موتەنەبیی و، مەقاماتی حەریریی و، چەندین شاکاری لەو چەشنانەیان خوێندووە و لەبەرکردووە.

ڕۆشنبیرانی فارسیش چەندین شاکاری وەک: مەثنەوی و، فیردەوسی و، خەمسەی نیظامیی گەنجەویی و، دیوانی حافظ و، سەعدیی و، کەلیم و... کێ و کێیان خوێندووە و لەبەرکردووە، ئەوسا بەزمانێکی تێروتەسەل و لەبارەوە هەنگاویان بەرەو کۆڕی ئەدەب و ڕۆشنبیریی ناوە.

دیارە ئەمە بۆ گەلانی خاوەن زمانی زیندووی دیکەیش پەیڕەویی کراوە و دەکرێ و کێیش بیەوێ ببێ بەڕۆشنبیر و خاوەنی قەڵەمی بەبڕشت دەبێ لەپێشدا زمانەکەی مشتوماڵ و سفتوسۆڵ و لەبار بکات.

ئایا ئەم خۆتەیارکردنە بەچەکی زمانی ڕەسا پێش چوونە ناو گۆڕەپانی ئەدەب و ڕۆشنبیریی، ڕۆشنبیرانی کورد ناگرێتەوە؟ بێگومان و ڕاوەستان و سڵەمینەوە دەڵێین: بەڵێ.

جا ئایا کەرەستەی تەواوی ئەم خۆتەیارکردنە لەبەردەمی ڕۆشنبیرانی کورددایە، وەک بۆ ڕۆشنبیرانی گەلانی دیکە لە دەستدایە؟

لە وەڵامدا دەڵێین: هەرچەند دیوانی شاعیرانی کۆنی کوردمان لە دەستدایە کە بەدەستەواژەی وشەی ڕەسەن و، ڕستەی خۆماڵیی پڕ ئاهەنگ کەرەستەگەلی باشیان بەزەخیرەی فەرهەنگ و زمانی کوردیی بۆ بەجێهێشتووین، دوای وردبوونەوە و هەڵسەنگاندن، بەهیچ جۆرێک ئەو دیوانانە لە عاستی قەوارە و ژمارە و بوار و مێژووی کورد و ناودارانی کورددا نابینرێن.

دەبێ گەلێکی چەند ملیۆن کەسیی بەدرێژایی مێژوویەکی درێژ و پیاوگەلێکی وریا و رۆشنبیر و زانا... زاناکانی لەو چەند دیوانە بەولاوە کە لە پەنجەکانی دەست تێناپەڕن بەرهەمی دیکەیان نەبووبێ؟

گەلی جار بۆ ئەم وەڵامە (نا)م بەکارهێناوە و، ئەمجارەیش بەهەمان (نا)وە کەمێک لەم عاستەدا دەوەستمەوە.

دوای کەمێک بیرکردنەوە بۆمان هەیە: بپرسین: بڕوا دەکرێ پیاوانی وەک (خانیی) و (خانای قوبادیی) و (ئەحمەد بەگی کۆماسیی) و (ئاهیی) و (فیکریی) و... دەیان و زیاتری هاووێنەیان کە تاک و تەرا لەم کەشکۆڵ و ئەو کەشکۆڵدا پارچەپارچە شیعری نایابیان دەبینین کە نیشانەی شاعیریی و بلیمەتیی خاوەنەکانیان پێوە دیارە... بڕوا دەکرێت ئەو شاعیرانە لە سەردەمی خۆیاندا دیوانی شیعری خۆیانیان نەبووبێت؟ لەوانەیە کە بڵێم: (نەء) زۆر کەس لە تەکمدا هاودەنگ بن.

جارێکی دیش دێینەوە سەر پرسیارکردن و دەڵێین: دەگونجێ ئەو هەموو شاعیرە بەیەکجاریی ئاسەواریان بڕابێتەوە و هیچیان لێ بەجێ نەمابێت؟ ئەمەیش جێگەی بڕوا نییە. لەگەڵ ئەمانەیشدا هەندێ جار بۆ ئەوە دەچم کە شاعیرگەلی وامان هەیە و هەبووە لە سەردەمی خۆیاندا ئەستێرەی درەوشاوەی ئاسمانی ئەدەبی کوردیی بوون و، لەوانەیە ئێستە ئێمە هیچ لە ناوەکانیشیان نەزانین. ئەم بۆچوونەیشم لەوەوە سەرچاوە دەگرێت کە مامۆستا مەلا عومەری رەنجووریی ناوی (٥٥) شاعیری کورد دەبات، دیاریشە مامۆستا لە خۆیەوە و بێ هەڵسەنگاندنی بەرهەمیان و بوونی ناو و شۆرەتیان لەو چەرخەدا، شایەتیی شاعیرییێتی بۆ نەداون و، لەرز و کۆڕی شاعیراندا ناوی تۆمار نەکردوون. کەچی کە ئێستە سەرنجی مێژووی ئەدەبی کوردیی دەدەین جگە لەو ناوانەی مامۆستا رەنجووریی تۆماری کردوون، ئاگایەکی ئەوتۆمان لە هیچ بەرهەمێکی زۆربەیان نییە. کێمان دیوانی یان بەرهەمی (باکیی بیموشی) و (مەلانوور عەلی)و (ئەحمەد دۆڵەیی) و (مەلا بایندڕ) و (عەزیزوڵڵای لوڕ) و (جانگیر) و (مەنصوور) و (تەمەرخان) و (دەدەسێوانیی) و (نەظەر) و (کاکەوەند) و (وەلی خان) و (مەلا کامی نام) و (ڕەوانیی) و (مەولانا ئیلیاس) و... چەندینی دیکە کە دەرحەقیان دەفەرموێ:

هەنی ما باقی شوعەرای کوردستان
دڵداران خاص پۆل سەرمەستان
یانە هەر یەکێ جە یەک دیارێ
عەللامەی دەور بێن جە رۆزگارێ
صاحیب کەیف و دیواخانە بێن
هەرکەس پەی کەسێ وێران یانە بێن
حەککاک و غەواص کان گەوهەر بێن
صاحیب (فەرد) و (بەیت) سەودانەسەر بێن
ئەی دنیای بێ شەرط چون دار شەطرەنج
یەک یەک نمانا پێشان یانەی رەنج

هەر یەک وە رەنگێ وەندشان جە پا
خەڵتانشان کەرد نەخاک سیا
ئیستە نەمەندەن غەیر جە نامشان
غەیر جە واتەی (فەرد) نە کەلامشان
هەر ئێد مزانی چەرخ پڕ خەتەر
مەوەزۆت نەدام جەوان بەتەرتەر
وەرە جە رۆی مەرگ (فەرد)ێ کەر ئیجاد
یاران دمای مەرگ باوەران وە یاد

کێمان هەواڵێ لە بەرهەمی زۆربەی ئەمانە دەزانێ کە هەریەکێکیان بۆخۆی (صاحیبی فەرد و بەیت) و شیعر و دیوان بووە و، عەللامەی چەرخی خۆیشی بووە؟

بۆ نموونە لە پارچە شیعرێکی ئەم کەشکۆڵەدا کە (صابیر) بۆ (شەفیع)ی نووسیوە، بۆمان دەردەکەوێت کە شەفیع جگە لەوەی لە گەلێ بابەتدا زانیاریی باڵای هەبووە، لە بابەتی ئەستێرەناسیدا (رەصەدساز) بووە و (مرصد فلکی) هەبووە! پێشتر کێ ئەمەی زانیوە؟

ئەمانەیش -بەزۆریی- بۆ پێش سێ سەد ساڵێک دەگەڕێنەوە، ئەی پێش ئەمان چی؟ هەرچەند ئاسۆی وەڵام زۆر تاریک و نتکە، هێشتا هیوابڕاو نین و دەڵێین: بەڵکو سووچ و کەلێن و قوشبنی وا هەبێت چەپۆکی چەرخی چەواشەی چەپگەردی پێنەگەیشتبێ و، بەرهەمی فیکری شاعیرانی هەست ناسکی بۆ پاراستبین و، رۆژێک بێت چاو و دڵی تینووی نەوەی ئەمڕۆ و دوارۆژیان پێ گەش و روون بێتەوە.

زۆری ئەو گلەیی و بناشتانە گلەییە لە بەختی خۆمان و، هەوڵدانیشە بۆ وریاکردنەوەی چینی رۆشنبیری ئەمڕۆمان تا چەردەیەک لە زیانی قەرەبوونەکراوە لە سامانی کەلەپووریمان بزانن و، هەرکەسیش لە توانایدا هەیە، تا بەیەکجاریی کار لەکار نەترازاوە، لە ئاستی خۆیەوە دڵسۆزانە خەمخۆری پاشماوەی ئەم سامانە بێ وێنە بێت.

وەک رێگە پیشاندانێک ئەوەی من لەم چەند ساڵەی دواییدا بۆم دەرکەوتووە ئەوەیە:

١- هێشتا بەشێکی باش لەو سامانەمان لەملا و لەولا ماوە و مەترسیی گەورە هەرەشەی لێدەکات و، چاوەڕوانی هەڵمەتی بەپەلەی دڵسۆزانی ئەم سامانەیە تا رزگاری بکەن.

٢- دۆزینەوەی هەر کەشکۆڵ و بەیاضێکی نوێ حەجم و قەوارەی ئەو زیانەمان بۆ دەردەخات کە بەدرێژایی مێژوو لێمان کەوتووە.

چونکە کەشکۆڵێکی نوێ - خۆی کۆنە و ئێمە تازە پێی دەزانین - نادۆزینەوە ناو و بەرهەمی چەند شاعیری تێدا نەبێت کە تا ئێستە بەر بای گوێی ئێمە نەکەوتوون.

هەر لەمەیشەوە دەگەینە ئەنجامی ئەوەی هەر ناوچەیەکی کوردستان و، هەر شارۆچکە و چەند گوندێک کۆڕ و کۆمەڵی ئەدەبیی خۆیان هەبووە، با لە شێوەی رێکوپێک کراوی ئەمڕۆی ئێمەشدا نەبووبێت، ئەوەتا کەشکۆڵێک کە لە ناوچەیەکدا نووسراوەتەوە - بەزۆریی - بەرهەم و شیعری ئەدیب و

شاعیرانی ئەو ناوچەی لە خۆگرتووە و، وەک بڵاوکراوەیەکی ناوچەکە گەلێ شوێنەواریانی بۆ پاراستووین.

٣- ناوبردن و ناساندنی هەر کەشکۆڵێک و شارەزاکردنی خوێنەران لێی دەوڵەمەندکردنی ئاسۆی لێکۆڵینەوە و کۆکردنەوەی بەرهەمی ئەو شاعیرانەیە کە شتێک لە شوێنەواریان لە دەستدا ماوە، بەڵکو وردە وردە دیوانی شیعریان کۆبکرێتەوە.

دەبێ چی بۆ ئەم کەشکۆڵانە بکرێت؟

من سەرەتا کە بەتەنها باڵیی و سەرقاڵیی و کەم توانایی خۆمەوە دەستم دایە کۆکردنەوەی سامانی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی، پێم لە بەرەی خۆم زیاتر رانەکێشا و، وزە و دەرامەتی خۆم دەناسی، بۆیە گوتم: با هیچ نەبێ وا دەست پێبکەم چ شیعر و سامانێکمان نەوازە و نەناسراو و -زیاتر- نزیکە بەڵایە لەوانەوە دەست پێبکەم و[2]، ئەوانە لە چنگ لەناوچوون دەربێنم و، لەسەر بناغەی ئەم هەست و بیرە بەرگی یەکەمی (کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی) لە دایک بوو.

لەو رۆژەوە تا ئەمرۆ دنیا زۆر گۆڕاوە و، بواری ئەدەبی و رۆشنبیریی کوردیی گەلێ فراوان بووە و، بزووتنەوەی چاپ و بووژاندنەوە و لێکۆڵینەوە هەنگاوگەلی بەرچاوی ناوە، لەم روانگەیشەوە ئاستی بیری من لەسەر ئەو (بناغە)ی پێشوو پێداگریی ناکات و، لە تەک رەوتی رۆشنبیریدا ئاواتەکانی گەشە دەکەن، ئەوەبوو پێش ساڵی **١٩٩٣** لە کاتی پێشکەشکردنی بەرگی چوارەمی ئەم کەشکۆڵەدا نووسیم:

«ئەگەر کات و دەرامەتی رەسا هەبوایە و، پسپۆڕ و شارەزای خۆ تەرخانکردوو بۆ ئەم کارە بڕەخسایە، راست و دروستتر ئەوەبوو ئەو کەشکۆڵانەی لێرەدا باسیان دەکەین و شتیان لێ وەردەگرین و، تا ئێستە لە بواری کەلەپووردا ناویان نەبیستراوە، بێ جیاوازیی و جیاکردنەوە، یەکەیەکە هەموویان چاپ بکرایەن و بخرایەنە بەردەستی خوێنەران و شەیدایانی ئەم بابەتانە»[3].

خۆشبەختانە دوا بەدوای ئەم نووسینەی من ئەم بیرۆکە کەوتە گەڕ و، کەسانێکی کارامە - ئەوانەی من بزانم - قۆڵی مەردانەیان لێ هەڵماڵیی و، چاپی سەرجەمی کەشکۆڵەکەی شێخ عەبدولمۆئمینی مەردۆخیی[4] لەلایەنی مامۆستا ئەنوەری سوڵتانییەوە و، کەشکۆڵەکەی مەحموودی یارەویس[5] لەلایەنی مامۆستا عوسمان هەورامییەوە کەوتنە بەردەست و، پرۆژەی سەرجەمی کەشکۆڵەکەی مەحموود پاشای جافیش لەلایەنی مامۆستا محەمەدی مەلا کەریمەوە بەڕێگەوەیە و، هیواداریشین ئەمانە دوا

(٢) بڕوانە: کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی، بەرگی یەکەم. ل: ٧.

(٣) بڕوانە: کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی، بەرگی یەکەم. ل: ٤.

(٤) بڕوانە: کەشکۆڵە شیعرێکی کوردی گۆرانی، گردەکۆیی شێخ عەبدولمۆئمینی مەردۆخی. ساغکردنەوە و نووسینی ئەنوەری سوڵتانی، لەندەن، ١٩٩٨.

(٥) بڕوانە: کەشکۆڵی حاجی مەحموودی یارەویس، لێکۆڵینەوە و ساغکردنەوەی عوسمان محەمەد هەورامی. چاپخانەی ئۆفسێتی بابان، ١٩٩٨.

هەنگاو نەبن و، سەرەتایەکی هاندەر بن بۆ کار و پرۆژەی گەورەتر.

ئەگەر بێت و بەدەستی گەل و هەرەوەز هەڵمەتێکی مەردانە ببرێت و، کارێکی وا ئەنجام بدرێت ئەو کەشکۆڵانەی تا ئێستە تێدا نەچوون ببووژێنرێنەوە و چاپ بکرێن و، کتێبخانەی کوردییان پێ دەوڵەمەند بکرێت، ئەوە کەرەستەگەلێک دەخرێنە بەردەستی لێکۆڵەرەوانی ئەدەبی کوردیی کە تا ئێستە لەوە باشتر لە دەستدا نەبووە و نییە و، بەم کارەیش رێگە خۆش دەکرێت بۆ کۆکردنەوەی دیوانی گەلێ لەو شاعیرانەی بەختیان یار بووە و، شیعریان لە چەند کەشکۆڵدا نووسراوەتەوە.

ئەمە جگە لەوەی کە ئەو دیوانانەی تا ئێستە بەلێکۆڵینەوەیەکی سووک و نابەکام و لاوازەوە چاپکراون دەکرێ لە عاستی کەشکۆڵگەلێکدا کە لەمەولا چاپ دەکرێن بەتێروتەسەلیی لێیان بکۆڵرێتەوە و، شیعری زیاتریان بخرێتە سەر و، هەڵە و کەموکووڕیی و ناتەواوییەکانیان تەواو بکرێت.

جا کە هات و رۆژێکی ئاوامان بەخۆمانەوە دی - بەیارمەتی خودا (بۆ ئێمەیش نەبێ) دەبینرێت و تەنها کات و کۆششی دەوێت - ئەوسا رۆشنبیرانی کوردیش کەرەستەی دەوڵەمەندی دەوڵەمەندکردنی زمانی خۆیان لە دەستدا دەبێت و بەتەیاریی و زمانپاراوییەوە دەچنە کۆڕی نووسین و گۆڕەپانی ئەدەب و رۆشنبیرییەوە.

دیاریی بەرگی پێنجەم:

منیش دوای ئەم دە ساڵ دابڕانە لە بڵاوکردنەوەی کەشکۆڵ و، دوای ئەو گۆڕانەی بەسەر بواری چاپ و بڵاوکردنەوەدا هاتووە، جارێکی دیکە خۆم - با بۆ ماوەیەکی کەمیش بێت - دەخزێنمەوە ئەم بوارە و، بەدیارییەکی نایاب و، دەستەبارەیەکی شیاوەوە روودەکەمەوە کۆڕ و کۆمەڵی رۆشنبیران، بەهیوای ئەوەی دیارییەکەم بەهەند لێوەربگرن و، دەستەبارەکەم جێگەی سوود بێت.

دەبێ پێش دەستبەکاربوونم ئەوە لەبیر نەکەم هەرچەند لە گەلێ رووەوە بیروبۆچوونم لە بڵاوکردنەوەی کەشکۆڵدا گۆڕانی بەسەردا هاتووە، لەو رووەوە هیچ نەگۆڕاوە کە کاتی خۆی لە سەرەتای بەرگی یەکەمی کەشکۆڵدا نووسیومە:

«... ئەبێ بەچاوی دروێنە و کۆکردنەوەی تێکڕای ئەدەب سەرنجیان بدەین، ئەمەیش وەک کاری دروێنە و خەرمان کوتان وایە؛ وەرزێر کاتێ درەوی گەنم یا جۆ دەکات سەر لەوە ناکاتەوە دەغڵەکەی چی تێدایە، دڕک و پۆڵکە و زەردەسیریی و مرۆر و... تاد لەگەڵ دەغڵەکەیا دەدوورێتەوە و هەموویان کۆئەکاتەوە، جاری وا هەیە سواڵەیەک ئەدوورێتەوە یەک گوڵی تیایە ئەویش پووچەڵە!...»

واتە: ئەم کارە کاری کۆکردنەوەیە و کاری لێکۆڵینەوە نییە و، دەبێ لەم دەرفەتەدا چیمان دەست دەکەوێت و چیمان بۆ دەکرێت بۆ کۆکردنەوەی ئەم سامانە بیکەین و، ئەم قۆناغە ئەنجام بدرێت، دوای ئەمە قۆناغی لێکدانەوە و لێکۆڵینەوە دێتەکایەوە.

دەکرێ پیاوی شارەزا و کارامە چەند دیوان لەو کەشکۆڵانە کۆبکاتەوە، هەروەک دەگونجێ لێکۆڵینەوەی تەسەل و رەسا لەسەر دیوانی چاپکراوی چەند لە شاعیرانی پێشوو بکرێت.

چیرۆکی دەستخستنی ئەم کەشکۆڵە:

نازانم لە چارەم نووسراوە کە شایەتی کارەسات و رووداوی کاولکەر و خان و مان سووتێنی مێژوو و سامانی کەلەپووریی کوردیی و شوێنەواری زانایان و مامۆستایانمان بم، یان کارەساتەکان ئەوەندە زۆرن هەرکەسێ وەکو من بە شوێنیانا بگەڕێت کارەساتگەلی وەها دەبینێ کە من دەیانبینم!؟

لەو کاتەوە خەدەم داوەتە کۆکردنەوە و بووژاندنەوەی کەلەپوور و، وەک شەیدای ئەم بوار و رێبازە –بەگوێرەی توانا و کاتم– کارم تێداکردووە، لە هەر شوێنێک و لای هەرکەسێک هەواڵی بوونی دەستخەت و کەشکۆڵم بیستبێ چووم بەدەمیەوە و، ویستوومە هەواڵەکە بەدروستیی وەربگرم و، هیچ نەبێ ئەو شتانە ببینم و، بزانم چین و هی کێن. سوپاس بۆ خودا لەو رووەوە سەرکەوتوو بووم و شتگەلی باشم دیوە و، جێگەی هەوڵەکانم دیارن. ئەمەیش بەهۆی ئەوەوە بووە بۆ لای کەم مامۆستا و رۆشنبیر و خاوەن دەستخەت و کەشکۆڵ چووم کە بەدەنگمەوە نەهاتبێت و، یارمەتی نەدابم و، رێگەی سوود وەرگرتنمی لەوەی لە لایەتی بۆ خۆش و ئاسان نەکردبێتم.

لەم ماوەدا زستانی ٢٠٠٢ لە سەردانێکی کورتی سلێمانیدا بیستم مامۆستایەک هەیە چەند دەستخەتێکی لەلایە و، لەوانەیە جێگەی سوودبن. بەدەم هەواڵەکەوە چووم و، مامۆستام دۆزییەوە و، ماڵی ئاوابێت بردمیەوە بۆ ماڵەوە و(٦)، لە هەوڵ و کۆششی فرە و جێگەی سوپاسی زۆری خۆی ئاگاداری کردم و، پێی گوتم کە ساڵەکانی پێشوو لە حەفتاکاندا گونداوگوند گەڕاوە و، دەستخەتی کڕیوە و کۆی کردوونەتەوە و لەو کاتەیشەوە لای خۆی پاراستوونی.

دوای ئەم قسەوباسە نموونەی دەستخەتەکانی بۆ هێنام، بەڵام کە نموونەکانم بینی چیم بینی و چیم بەسەرهات؟ گێڕانەوەی ئەو رووداوە –هەرچەند ماوەیەکی کەم بوو– بەنووسین و گێڕانەوەی سەرپێیی و سەرزارەکی تەواو نابێت!

ئەوەندە بۆ مێژوو دەنووسم: کە مامۆستا نموونەکانی دایە دەستم و ئەمدیو و دیوێکم کردن، هەرچەند رۆژەکە لە چلەی زستاندا بوو و دنیا سارد بوو، یەکسەر لەشم کەوتە سەر ئاو و شەڵاڵی ئارەق بووم! ئەو دەستخەتە نایابانە کە بەری رەنجی مامۆستایانی کۆنمانن و، بەکۆشش و شەونخوونیی چەندان رۆژ و مانگ و ساڵ ئەنجامیان داون، لای ئەم مامۆستا، لەبەر بێ جێگەیی و کەم دەرامەتیی و بوونیان لە شوێنی خراپدا، شێیان هێنابووەوە و، وەک لە ئاو هەڵکێشرابن وایان لێ هاتبوو و، لاپەڕەکان بەیەکەوە نووسابوون و، نووسینەکان تیکەڵاو بووبوون. دەستخەتەکانیش یەک و دووان نەبوون و چیم بکردایە هیچم بۆ نەدەکرا کە لەو بارە نالەبارە رزگاریان بکەم. گەلێ لە مامۆستا پاڕامەوە و زۆری لەبەر لاڵامەوە کە بە زووترین کات شوێن و جێگەیان بگۆڕێت و بیاندات بە هەوادا و چی دەتوانێ بۆیان بکات.

مامۆستا بەڵێنی ئەوەی دامێ چی بتوانێ لە عاستیاندا بیکات و، دوای ئەوە هەندێک دەستخەت و

(٦) مامۆستا ئیسماعیلی خاوەنی کەشکۆڵەکە گوتی: ٢٠ ساڵ دەبێت ئەم دەستخەتانەم لەلایە و لەوکاتەوە تا ئێستە چەندین کەس هاتوون بۆ لام داوای ئەم شتانەیان کردووە، بەڵام رێگەی ئەوەم نەداوە کەس بیانبینێ!

کەشکۆڵی کوردیی و فارسی بۆ هێنام،، کە چاوم پێیان کەوت، بە یەکەم بینین شەیدایان بووم و، زانیم شتی باشیان تێدایە، بۆیە داوام لە مامۆستا کرد رێگەی ئەوەم بدات ماوەیەک لەلام بن و بەشێنەیی سەیریان بکەم، ئەمجارەیش ماڵی ئاوابێت، وەک گەلێ لەو مامۆستایانەی لەم بوارەدا یارمەتییان داوم، دەستی بەڕوومەوە نەنا و چۆنم ویست وا بەدەنگمەوە هات.

کە دوایی بەشێنەیی دانیشتم و سەیرم کرد بینیم لەناو ئەو دەستخەتانەدا کەشکۆڵێکی کەم وێنەی شاعیرانی کورد هەیە و، ئەم کەشکۆڵەیش سەرچاوەیەکی دیکەی –تا ئێستە– سوود لێ وەرنەگیراوی بواری لێکۆڵینەوەی ئەدەب و کەلەپووری کوردییە و، ناو و بەرهەمی کۆمەڵێک شاعیری کوردی لە دووتوێی خۆی گرتووە، کە هێشتا ناویان لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا نەهاتووە. هەروەها بەرهەمی گەلێ لەو شاعیرانەی تێدایە کە ناویان هەیە و شتێ لە بەرهەمیان زانراو و بینراوە، بەڵام ئەو بەرهەمانەیان لێرەدا هەن هێشتا بڵاونەکراونەتەوە.

وام بەباش زانی لەم هەلەدا ئەم کەشکۆڵەیش وەک سەرچاوەکانی ئەدەبی کوردیی دی کە خستوومنەتە بەرچاو و دەستی لێکۆڵەرەوانی ئەدەبی کوردیی، وەها بخەمە بەرچاو و دەست و بەمێژووی ئەدەبی کوردی بناسێنم.

باسێکی دەستخەتەکە:

دەبێ لە پێشدا –لەگەڵ سوپاسی چەند بارەدا– ئەوە نەبوێرم کە ئەم دەستخەتەم لەلایەن مامۆستا (ئیسماعیل کەریم سپیدارەیی)یەوە دەست کەوتووە.

تێکڕای دەستخەتەکە –ئەوەی کە ماوە– ٢٠٣ لاپەڕەیە، لە شێوەی بەیاضدا نووسراوەتەوە، بەپێوانەی (١٨×٧).

دەستخەتەکە یەکدەست نییە و، بەخەتی یەک کەس نەنووسراوەتەوە و، چەند کەس بەشدارییان لە نووسینەوەیدا کردووە، بەڵام بەداخەوە کەسیان شارەزایی باشیان لە نووسینەوەدا نەبووە و خەتیشیان خۆش نەبووە، لەبەر ئەمە هەڵەی زەق لە نووسینەوەکانیاندا دەبینرێت. هەر بۆ نموونە چەند دانەیەک لەو هەڵانە دەخەینەڕوو:

١– صفیل – لەباتی (سفیل – سەفیل).

٢– (طور کردن– تۆرکەردەن).

٣– (قضال– قطال) لەباتی (قتال– قەتال)

٤– (طرک– ترک– تەرک).

لە شوێنێکدا مێژووی نووسینەوەی پێوەیە و ساڵی (١٢٧) نووسراوە بێ نوختە کە هەڵدەگرێ (١٢٠٧) بێت، وەک دەگونجێ (١٢٧٠) بێت، بەڵام ئەمەیان راستە چونکە شیعری مەولەویی تێدایە کە بۆ مێژووی یەکەم ناگونجێت.

لە شوێنێکدا ناوی (عەبدولفەتاح)ی پێوەیە کە نووسەرەوەی دەستخەتەکەیە، لە شوێنێکی دیدا ناوی (غولام حەسەن)ی پێوەیە لە مێژووی ١٢٥٣دا، ئەم نووسەرەوە شتێکی کەمی نووسیوە. ئێمەیش

کەشکۆڵەکەمان بەناوی نووسەرەوەی یەکەم (عەبدولفەتاح) ناو نا.

ئەم کەشکۆڵە - وەک گوتم - لەناو ئەو دەستخەتانەدا بوو کە کورتەی بەسەرهاتەکەیانم نووسی. ئەمیش بەشی خۆی لە نم و شێ بەرکەوتبوو، کە هێنامەوە بۆ ماڵەوە دوو سێ رۆژ لەسەرخۆ خەریکی ئەمدیو و دیوکردن و وشککردنەوەی بووم تا نزیکی هەفتەیەکیش ئەو ژوورەی کەشکۆڵەکەی تێدابوو بۆچاڵ و بۆنی نمی لێدەهات!

ئەم شێ هێنانەوە و تەڕبوونە کاری گەورەیان کردووەتە سەر لاپەڕەکانی دەستخەتەکە و لەگەڵێ جێگەدا، کە پەڕەکانی بەیەکەوە لکاون، مەرەکەبی ئەمبەر داویەتیە ئەوبەر و، ئەوبەریش ئەمبەری بێبەش نەکردووە و، ئەمەیش کاری خوێندنەوەی ئەو دەستخەتە بەزەحمەت خوێنراوەی ئەوەندەی دی بەزەحمەت کردووە و، لە هەندێ جێگەدا لەتەک کۆنیی دەستخەتەکەدا ئەوەندە نووسینەوەکە کاڵ بووەتەوە کاتێ خەریکی خوێندنەوەی دەبی، وەک ئەوە وایە لەژێر هەوری تەنکدا بۆ مانگی یەکشەوە بگەڕێیت!

بەهەرحاڵ، بەزەحمەتێکی زۆر و شەونخوونییەکی زۆرتریش ئەمەی کە دەیبینی بۆم هێنراوەتەوە سەر رێنووسی ئێستەی کوردیی و، گومانم لەوەدا نییە کە وەک پێویست بۆم ساغ نەکراوەتەوە، بەڵام بەوە دڵخۆشم درێغیم لە عاستیدا نەکردووە و، گوێم بەماندووبوون لە رێگەی ساغکردنەوەیدا نەداوە و، مامۆستا محەمەدی مەلا کەریمیش لە ساغکردنەوەی (دیوانی خالص)ەکەدا کۆمەکیی کردووم.

لێرەیشدا ناوەرۆکی کەشکۆڵەکە دەنووسین:

ناوەرۆکی کەشکۆڵەکە

١- ئەحمەد بێگ
٢- سولەیمان
٧- شەفیع
١٦- شێخ نیعمەتوڵڵا، فارسی
١٩- شەفیع
٢١- حەسەن
٢٣- حیکایەتی شێخی صەنعان
٤٣- ثەنایی، کوردیی
٥١- وەلی دێوانە
٥١- حەسەن
٥٦- رشتەی پشتی پێغەمبەر - ص -
٥٩- حەسەن
٦١- غولامی
٦٣- شیعری فارسی
٦٦- میعراجنامەی خانای قوبادیی
٧١- رەسوول
٧٦- پارچەیەک شیعری فارسی
٧٨- حاجیی
٨٣- حەسەن - فارسی
٨٤- غولام حەسەن... ١٣٥٢
٨٦- ئەمین نەوشاد بەگ
٩١- شێخە (بیان درّ!)
٩٨- ئەحمەدی
١٠٤- ئەحمەدی کۆر
١١٦- مەولەویی
١١٨- خەسرەوخان
١١٩- کارێزیی
١٢٠- ئەحمەدی کۆر
١٢٦- نەجەف
١٣٠- بابا طاهیر

١٣٢- حەسەن

١٣٤- خالص

١٥٠- خانا

١٥٢- خالص

١٥٦- حەسەن

١٥٧- شەفیع

١٥٩- ئەحمەد بێک

١٦٣- صادق

١٦٤- خالص

١٦٨- مەولانا مصطەفا

١٦٩- دز و قازیی، بەفارسی

١٨٣- دوای دز و قازیی مێژووی ١٢٧٠ی پێوەیە، بەڵام نوختەکە نەنووسراوە و تەنها (١٢٧) رۆژی سێشەممەی حەوتی مانگی رەجەب نووسراوە.

لێرە بەدواوە پەڕەکان هەڵەوگەڕاو دانراون و ئێمەیش بەو پێیە لە نووسینی فیهرەستەکەدا گەڕاینەوە بۆ سەرەتاکەی.

٢٠٤- حیکایەتی فەقێ و جۆڵا.

٢٠١- کەلامی مەلارەحیم -مەولەویی-

١٩٩- حەوتبەندی خانای قوبادیی

١٩٣- شەفیع

١٨٩- ناوی نووسەرەوە عەبدولفەتاح

١٨٩- رۆڵەبزانی - مەلا خضر

١٨٦- مەولەویی

ئەم کەشکۆڵە چۆن بڵاوبکرێتەوە؟

وەک پێشتر گوتم تا ئێستا دوو کەشکۆڵ سەرلەبەر بڵاوکراونەتەوە و کەشکۆڵی سێهەمیش بەرێگەوەیە. سەرنج و تێبینیم لەسەر دوو کەشکۆڵە بڵاوکراوەکان هەبووە و، هەندێ لە تێبینییەکانم لەسەر کەشکۆڵە رەنگینەکەی شێخ عەبدولمۆئمین نووسی کە مامۆستا ئەنوەری سوڵتانیی بڵاوی کردووەتەوە و(٧)، یەکێک لە کارە چاکەکان کە لەو کەشکۆڵەدا کراوە ئەوەیە فۆتۆی هەموو کەشکۆڵەکە وەک خۆی بڵاوکراوەتەوە و، بەم کارەیش خوێنەر دەتوانێ گومانی لە هەر شوێنێکی دەقە چاپکراوەکە بوو بگەڕێتەوە سەر فۆتۆکە و بەرانبەریان بکات و، رای خۆی لە ساغکردنەوەکەدا دەرببڕێت. ئەمەیش کارێکی زۆر باشە؛ چونکە وەک گەلێ جار نووسیوومە و گوتوومە(٨) لێکۆڵەرەوە لە عاستی دەقێکی کۆنی کوردیدا کە بەرێنووسی کۆن نووسرابێتەوە دەبێ وەک ئەوە هەڵسوکەوت بکات کە خەریکی دۆزینەوەی مەتەڵ بێت. جا کە خوێنەر دەقێکی ساغکراوە و بەرێنووسی ئێستە نووسراوەی لەبەردەستدا بێت و، دەستی بەدەستخەتەکە نەگات ناتوانێ رای لەسەر هەموو شتێک دەرببڕێت، وەک ناتوانێ هاوبەشی لێکۆڵەرەوە بێت و، خۆیشی بێگومان بێت لە عاستی کاری لێکۆڵەرەوەدا.

منیش لەبەر ئەم هۆیانە - هەرچەند دەستخەتەکەی لای من زۆر کۆن و پەرپووتە و هەندێ شوێنی لە وێنە و فۆتۆدا دەرناچێت - ئەم رێگەم پەسەندکرد و وێنەی تەواوی دەستخەتەکە لە دوای چاپەکەوە بڵاو دەکەمەوە و، بەژمارەی لاپەڕەکانیش ئاماژە بۆ شوێنی هەر پارچەیەک لە شیعرەکان لە دەستخەتەکەدا دەکەم و لە هەر جێگەیەکی چاپەکەدا (.../ف) ئەم نیشانە بوو ئەوە ئاماژە بۆ لاپەڕەی دەستخەتەکە دەکات بەو ژمارە.

تێبینی:

جگە لەوەی -وەک گوتم- لەبەر گەلێ هۆ، لە سەرووی هەموویانەوە، دەستخەتەکە کۆن و دڵۆپەلێدراو و پواوە و نووسەرەوەکانی نەشارەزا و نیمچە خوێندەوار بوون، نەمتوانیوە ئەم کەشکۆڵە بەدروستیی بێنمەوە سەر رێنووسی باوی کوردیی، لەوانەیە کارگەلی دیکەیش، کە جێگەی سەرنجن، لە نووسینەوەکەمدا روویاندابێت، لە پێش هەموویانەوە خۆم دەڵێم:

* لە زاراوەی گۆرانییدا بۆ نووسینی (مبو- مەبۆ) هەندێ جار ئاڵۆزیی دروستدەبێت؛ چونکە لەم زاراوەدا ئەم وشە بە دوو جۆر گۆ دەکرێت:

یەکەم: ئەگەر بۆ (نەفی) بڵێین (نمبو-نمەبۆ) ئەوا بۆ (ئیثبات) دەڵێین (مەبۆ).

(٧) بڕوانە: محەمەد عەلی قەرەداغیی، گەشتێک بەکەشکۆڵەکەی شێخ عەبدولمۆئمیندا، (ئەم وتارە دووجار بڵاوکرایەوە) جارێک لە ژمارە ٢٥ی گۆڤاری (گزینگ)دا و، جاری دووەم لە ژمارە ١٤٦ی گۆڤاری رۆشنبیری نوێدا.

(٨) بۆ نموونە بڕوانە: محەمەد عەلی قەرەداغیی، دیوانی وەفایی، چاپخانەی کۆڕی زانیاریی کورد، بەغدا ١٩٧٨، چاپی یەکەم، ل: (بیست و شەش).

دووەم: ئەگەر بۆ (نەفی) بڵێین (مبو- مەبۆ) ئەوا بۆ (ئیثبات) دەڵێین (مبۆ).

جا لەبەر ئەوەی ئەم کەشکۆڵە (کەشکۆڵە) و شێوە و زاراوەی ناوچەی جیاجیاکانی (گۆرانیی) لەخۆ گرتووە، دوور نییە ئەم لایەنە باش پەیڕەویی نەکرابێت.

* کورد کە هەندێ وشەی عەرەبیی باو و سواو و خراوە ناو زمانی کوردییەوە، بەکار دێنن هەموو بەیەک جۆرێ ناڵێین، لەوانە: وشەی (عشق) کە هەندێ دەڵێین (عیشق) و هەندێکی دی دەڵێین (عەشق) لێرەدا هەردوولایان هەیە.

* بۆ ڕێکخستنی بابەتەکانی ناو ئەم کەشکۆڵەیش، دەکرا و باش وابوو- زنجیرەی بابەتەکانی تێکنەدەم، بەڵام لەبەر ئەوەی کەشکۆڵئاسا نووسراوە و بابەتەکانی یەکیەتیی بابەت و بۆنەو موناسەبەیان تێدا نەبوو، بەو شێوەی ناو کەشکۆڵەکە خوێنەر هەندێک چەواشە دەبوو و، کە بۆ شیعری شاعیرێک بگەڕایەت دەبوو چەند شوێن بگەڕایەت، بۆ نموونە شیعری (خالص) لە چەند جێگەدا نووسراوە و، هەروەها شاعیرانی دیش، بۆیە ناچار بووین زنجیرەی کەشکۆڵەکە تێکبدەین و، شیعری (خالص) پێشبخەین و، ئەوانی دیش بەدوایدا بنووسین.

* دەستخەتەکە جگە لەو شیعرانەی دەیانبینی، حیکایەتی دز و قازیی بەفارسی بەپەخشان تێدا بوو، وامان نەبینی کە خزمەتێک بە کەلەپووری ئەدەبی کوردیی دەکات، بۆیە بەپێویستمان نەزانی بینووسین و، پشتگوێمان خست.

دیوانی خالیص

تا ئێستە لەسەر لاپەڕەکانی مێژووی ئەدەبی کوردیی، جگە لە شێخ محەمەدی کوڕی شێخ ڕەزای تاڵەبانیی کە نازناوی شیعریی خالیص بووە، ناوی شاعیرێکی کوردمان نەدیوە کە نازناوی شیعریی (خالیص) بێت.

لە کەشکۆڵی عەبدولفەتاحدا (٢٧) پارچە شیعر هەیە لەژێر نازناوی (خالیص)دا و، گومانیش لەوەدا نییە کە ئەم (خالیص)ە شێخ محەمەدی کوڕی شێخ ڕەزا نییە، بەڵام لەمە بەولاوە هیچی دی لەسەر ئەم شاعیرە نازانین و، ئەمە یەکەمجارە کە ناوی دەکەوێتە ناو ناوان. لەگەڵ ئەمەیشدا شیعرەکان یەک نوسخەن و، دەستخەتەکە کۆن و دڵۆپە لێدراوە و، نووسەرەوەکەیشی خوێندەواری باش و شارەزا نییە، بەڵام هەرچۆن هەیە ئێستە هەر ئەمە لە دەستدایە و، چۆنمان بۆ خوێنراوەتەوە و ساغکراوەتەوە وەها دەیخەینە ڕوو، بەڵکو لەمەولا زانیاریی و شیعری زیاتری ئەم شاعیرەیشمان دەست بکەوێت و، بتوانین دیوانێکی خنجیلانەی بۆ ساز بکەین.

لێرەدا ئەوەندە دەڵێین: دوای ئەوەی شیعرەکانی ئەم شاعیرەمان یەکخست و تۆزێک لێی وردبووینەوە بینیمان لە رووی ژمارەی پارچە شیعرەکانەوە لە شیعری شاعیرەکانی دی زۆرترە. کە لە رووی ناوەرۆک و بابەتی شیعریی و مانا و مەبەستیشەوە سەیری دەکەین دەگەینە ئەو ئەنجامەی ئەم شیعرانە زۆر سەرکەوتوون و لە خانەی قوتابخانەی شیعری مەولەوییدان و، خالیص بەتواناوە شان لە شانی مەولەویی و هاوشانانی دەدات... بۆیە ئەم شیعرانەمان لە سەرەتای ئەم کەشکۆڵەوە دانا.

-١-

(١٣٤/ف)

دەردەکـــــەم دەرمـــــان دەردش دووچارەن
مـــــەردەنیم فـــــەرزەن ژیانم ژارەن
پاســـە مـــەعلوومـــەن قـــەدر زەمـــانەم
نە مـــــەندەن جـــــە لام هەرەس وەیانەم
دڵ جـــــەی بابەتە فـــــرێ مناڵۆ
نازداران پەنەم مـــــواچان خـــــاڵۆ
من کـــەی خـــاڵۆ بیم؟ خـــاڵۆتان مـــرۆ!
ئەی خـــاڵۆ تالآن خـــاڵتـــان کـــەرۆ
من جـــەی وەر نامم خـــەیلێ عـــەزیز بی
جـــــە زبانتـــــان تەمـــــام لەزیز بی
ئیســـە نامـــەکەم پەی چێش پەنهـــان بی؟
جـــــە لاتان خـــــاڵۆ ویرد زوبان بی

خوداوەند ئەی حەق لێتان بستانۆ
کوورەی نار عیشق پێتان بنمانۆ
بزانان خالۆ دڵ پەسەندیدەن
یاخۆ ناپەسەند چوون مووش سفیدەن
قەسەم وە خالان دانە دانەتان
وە تاتای زوڵفان دانەی شانەتان
هەرچەند وە خالۆ بوەران نامم
جە نێم نیگاتان نۆ مبۆ زامم
خالۆ مەر وەختێ هەوای خاڵتان
نەسەر بەرکەرۆ نەخاک بۆ خەڵتان
(خالص) بنالە بگرەوە پەی وێت
دیتە نازداران خالۆ ماچان پێت!
مەر وەختێ شادیم ئەی خەمە مالۆ
هەنی نازداران نەواچۆ خالۆ

-٢-

(١٣٥/ف)

ساقیی بۆ بەعیشق پیر مەیخانە
بەو بادەی بێغەش جام مەستانە
وە قەترەی صافی ئەو پیاڵەکەت
بماڵ ژەنگ دڵ پەشێو حاڵەکەت
پەشێوەن حاڵم نەپای بێکەسیی
حەقدارم تۆنی، تۆ وە من کەسی
مازە بەربشۆ گیانم وەزەلیل
پەنام ئاوەردەن هەر وە تۆم دەخیل
چەم وە ئیشارە جام وە دەستەوە
چون طاوس مەست وە مەست مەستەوە
نە بیسات بەزم مەجلیش ئارای مەی
تۆ بدەر بادە من واچوو: ئۆخەی!

(١) لە بەرگی یەکەمی بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد لە ڕێگەی دەستخەتەکانیانەوەدا باسێکی خالۆ و خاڵ و ...م کرد، ئەم بابەتەیش لەو بابەتانە دەچێت لەوێ ئاماژەیان بۆ کراوە. (بڕوانە سەرچاوەی ناوبراو ل: ٢٣٢).

نەو بادە و نەو دەست نەو لەنجەولارە
نەو شەوق و نەو رەقص دڵ پێ ئاوارە
(خالص) دەردەکەش خاص جۆش باوەرۆ
سەر فنجانەی خەم خاص - خاص نۆش کەرۆ

***

-٣-

(١٣٥/ف)

کردەی کردەکەم دەورانم تەندەن
نامەی نەومێدیی صالحیم وەندەن
خەیاڵ ماضیی دەورەکەی دەورم
مەزەی شەبابەت توور پڕ جەورم
بییەن وە باعیث شەوق و زەوقەکەم
نەزا و مەجلیس ئەهل سەوقەکەم
پاسە مەعلوومەن رای نەجات بەستەن
نە (یوم الحساب) میزانم پەستەن
مەر ئەو ئایەکەی (لاتقنطو)دا
پەردەی حیجابم باوەر وە روودا
باوەرووم وە بەر... پەی پەی
مەی گێج عومان عیصیان (پرو) پەی
وەرنە بازیم وەرد، بینایيم کۆر بۆ
دڵەکەم لەتلەت زەخم ساتۆر بۆ
ئاخر وە رەزای ئەو کەردم بازیی
ئیسە رەزاکەش بی وە ناڕازیی
ئەی خودا سا مەرگ کێ مکەرۆم چار
نمەز وەلای کێ بوەروون هاوار؟
جەی شەرمەندەگیی چێش دەروو جەواب
چێش واچوو نە وەقت عەطا بۆ صەواب؟
(خالص) بناڵە وەی ماجاراوە
وەی دام تەلبیس فانیی سەراوە
ئەو سەردارەکەی شافیع مەحشەر
پرسۆ: چێش ماچی؟ خاکت بۆ وە سەر!

-٤-

(١٣٦/ف)

سفارشنامەی لوطفەکەت یاوا
سەرم نە پای چەرخ هەفتەمین ساوا
ڕەوییەی بزورگییت وەجا ئاوەردەن
وەی خدمەت ئێمەت سەرئەفراز کەردەن
[توت!] طەڵەب کەردەن جە رووی مەیلەوە
نەی قەیس قەدیم جا دوجەیلەوە
ئەروام وەپێشواز ئەی شەهەنشا بۆ
دیدەم وەسەر گەرد چاشنەی غەزا بۆ
سا چون عازیمەی ئەی لوطفە پێم بۆ
خاصەن جەی شادی شیوەن خدێم بۆ
بەڵکم نە هەوای سەرمەشق نەمای عەشق
تەشیرێ جەوشین باوەرۆ سەرمەشق
تا (خالص)ەکەی دڵ نە خەم مەحکەم
جە دەست عیصیان دایم هەرس نە چەم
خەلاص بۆ نە فیکر پەژارەی دەروون
شا بۆ وە دیدار یار بێ نموون

-٥-

(١٣٧ /ف)

شرینەن زوڵفان پەروەردەی گولاو
گا کرژەن گا لوول، گا خامەن گا خاو
کلافەن، نەرمەن، دێزەن، قەترانەن
پڕ پێچەن، صەفەن، سەهمش گرانەن
دامەن راگیرەن، تەرسای دیرتەن
نە ئاماو لواش شێخ نەگیرتەن
سەراوێز نە دۆش سیامارانەن
ئەوان سیامار جە خوانخوارانەن
واوەیلا پەرێ مەجنوون بەختانەن
هەرەس پەی یانەی زامەت سەختانەن

(خاڵص) جەی زوڵفان دڵ ئاهرینەن
چون ئازیز مەردان هەر نەگرینەن

***

-٦-

(١٣٧/ف)

بەرگ ئازییەت قەڵاخیی کاڵان
هەرچەند قەڵاخەن لایەق بەو باڵان
شەوق ئازییەت ها بەو کاڵاوە
بەڵا وە شەرتێ هەر وەی باڵاوە
شیوەن ها وە ناز هەرس و غەمزەوە
واوەیلا وەنای هەزار رەمزەوە
کلفان زوڵفان وێش پارە کەردەن
مناش مکەردی ئازیزش مەردەن
هەر دان وە سەردا زێوەر منمانۆ
نموونە جە دەست نەققاش مستانۆ
ڕووی جەمین وە هوون زەرب دەستەوە
ڕازیان وە رەزن دڵ پەی قەستەوە
منمانۆ وە چەشن هوون وە بەرفەوە
نەک زەرەر رەسان بەرف صەرفەوە(!)
(خاڵص) ئازیزت پەرێت بی وە سەیر
ئەروای جەنازە داخڵ بۆ وە خەیر

***

-٧-

(١٣٨/ف)

لاحەول پەی دیدەش
شەرتەن بواچەن لاحەول پەی دیدەش
پەی [أثرو] موژان وەناز کەشیدەش
وارانەن نەجۆش دڵەی خەم دیدەش
ئاخر نیگاکەن یاران دینیی
کێ دییەن شێوەن وەی نازەنینیی؟

نە مەطڵەب نە سۆز سینەی بەرینەن
نە شیرینی وێش... شیرینەن
ڕازانش پەردەی دڵ مکاونۆ
وە ئاه و ناڵەی سەنگ متاونۆ(!)
پەنهان کەردەن ماه وە ئەثر جەمین
چون دانەی مروار نە مابەین [جەبین!]
ئای ئای نەی شێوەن وڵات بێ بریان
قیامەتش کەرد ئەی چەم گریان
(خاڵص) بەختەکەت خاص سەر نەخاوەن
نەی شین پڕ ناز ذەوقت بڵاوەن

***

-٨-

(١٣٩/ف)

میرزام تۆر کەردەن

شاباز شادیی جەلام تۆر کەردەن
پارچەبەند نەپا جلغۆ نەگەردەن
تەشریف وە یاتاخ بێ مەیلیی بەردەن
مایەی وەفا و مەیل نەمەندەن جە لاش
کەنارە کردن جە نشین کو جاش!
چەند ملاونۆش قووقوو مکەرۆ
وە راگەش توعمەی غەزا موەرۆ
فێشتەر دەڵ مبۆ نە دیدارمان
نێش مدۆ نە ئێش دڵەی خارمان
کۆ خێر ئەندیشێ نەرای خێر وێش
صەییاد خاس بۆ فامێ ببۆ پێش
ڕام کەرۆ بازم چون جەی وەرتەرین
پەی چەش و چەشتەی شیرینی شیرین؟
خیلاف خەڵەت رای مازی کەرۆ
هەنی باز بازیی بەدان نەوەرۆ
نەک جە ناسکیی طەبع شەریفش
نەلەنجۆ لەنجەی عیشوەی زەریفش

نە هەوا و هەوەس دەور سەیرانش
جە نیمنیگای ناز دیدەی جەیرانش
بگنۆ وەدەست ناشیی صەییادێ
نابەڵەد جە باز خاتر ناشادێ
بێ لانە و قوشخان ئەبلەی نادانێ
خەرموهرە نە جای دانەی لاڵ خوانێ
بەتەرەف کەرۆ باز تەڕلانم
[بوزو و بینی!] لانە و قوشخانم
همە! شکار هەم سەردەنەچیر بۆ
بێ قەدر و قیمەت خان و وەزیر بۆ
چون عوقاب خام هەنی بنمانۆ
تەجرەبەی کەبک کەشف نەزانۆ
(خاڵص) جەی بابەت دەروونش خارەن
باز تۆرش کەردەن ناشیی شکارەن
گۆش مەدۆ وە راز نادانان دێر
دەورش بێدادە مەگنۆ جە سێر

***

-٩-

(١٤٠/ف)

جە تۆی دڵ سەردا

دیسان ئارەزووت جە تۆی دڵ سەردا
خەیاڵت ئاهیر نەجەستەم وەردا
ئێش گیانکێشان مەردەن خەبەردا
میراو سەرجۆی دەروون هوونڕێز
خەریکەن وە دەست شەلکەی سەراوێز
وازو کەشت بەرز شادیم خەراو کەرد
تاسەت تاس وەنەم گێج سەراو بەرد
تەبدیلەن ذەوقم وە خەرمانەوە
دایم هەرس هیجر وە چەمانەوە
رەنگ زایەڵە و ظوڵم جەور دووریتەن
ژەنگ نک بەستەی بێ صەبووریتەن

پەستیی سەختیی بەخت پێم ئاشکارەن
پەڕ پای دەلیل پای راویارەن
نە کەس کلید حوجرەی دڵ پێشەن
نە کەس باخەبەر جەی ئێش و نێشەن
سا مەر ئەو سانیع بێ شومار صنعەت[1]
سەرمەشق عاشق کێشابێ پەرگار
جە حاصڵ وەصڵ کەرۆمان دڵشاد
وەرنە (خاڵص) فەوت عومر تۆ زیاد

-١٠-

ئیمشەو خەم وەنەم تیپ ئاراکەردەن
غارەت یانەی شەوقەکەم بەردەن
کەیفم بێکەیفەن تاڵانش بریان
بارخانەی ذەوقش نە بێخ بارکریان
دڵ مەلوول بییەن شادیش بەتاڵەن
ئەحواڵم بێحاڵ حاڵم بێحاڵەن
دەماخم ناچاخ چاخ دوماخەن
هۆشم بێ گۆشەن فامم دوستاخەن
نەیچیی فیداتم وەخت نەواتەن
با بەیۆ صەدات سەرم نە راتەن
ئەو مەقاماتەی بە وێت مزانی[2]
لەنجە [مورسیش!] وە ئەرواح مستانی
سابکەر ئاغاز وەقتم درەنگەن
دڵ بتاونە ئەر صەد لە سەنگەن
جە تاوی تاوان هیچ مەکەر درێغ
لەرەی نەواکەت بوڕان بۆ چون تێغ
بەڵ بە یومن تۆ فایدە دەرۆ
پەی حاڵ (خاڵص) مەنع وێش کەرۆ

(١) ئەمە لە دەقەکەدا وا نووسراوە بەڵام رەنگە هەڵەی نووسەر بێت و راست وایە (...سانیع صنعەت بێ شومار) بێت.
(٢) ئەم نیوە بەیتە لە دەستخەتەکەدا نووسرابوو: ئەو مەقاماتەی مزانی بەوێت، بەڵام بەهەڵەم زانی وەک سەرەوە نووسیم.

نوور شەو دینش وە دنیای بێ پۆ
جەی گشت عیصیانە ئینصافێ دەرۆ

***

-١١-

(١٤٢/ف)

ئیمشەو دیارەن بڵێسەم سەندەن
کوورەی نار خەم دەورانم تەندەن
ئاهیر وارانەن وە دەورانمدا
گڕەن وە خەرمان بێ سامانمدا
کڵپە گرتەن دڵ وە مەحالاتش
نەک هەر مەحالات جینس مالاتش
یە کێ بۆ بەیۆ وەی هاوارەوە؟
وەی هاوار سەخت کەس نەدارەوە
مەر هەر تۆ ساقیی فکرێ وەی حاڵەت
بکەری وەجام دەست و پیاڵەت
ڕەشحە نەو بادەی صاف بێگەردت
بڕێزی نە حەلق بەندەی رووزەردت
خامۆش کەی ئەی نار چون نار خەلیل
وە عەطای عەمیم بێ هەمتای جەلیل
صەد جار وەسەرگەرد دەست و بادەت بۆ
هەزار گیان پێشکەش لەوح سادەت بۆ
وە قەترەی عەرەق ئەو پیاڵەکەت
(خاڵص) چاکیر بۆ نەو دەرماڵەکەت

***

-١٢-

(١٤٣/ف)

سەرعێل تۆ سووڕباش خێڵ دڵانی
باخەبەر نە حاڵ دڵ خەجڵانی
مەئموور فەرمان رەزا و رەحمەتی
نەک باعیس وە ئێش سزا و مەینەتی

صەد بێ بارەوەر دڵ بێ حاصڵم
منیش هەم داخڵ خێڵخانەی دڵم
ئەر خێڵ ماڵاتش بشۆ وە تاڵان
پەرێ تۆ عەیبەن پەی من شەوناڵان
ئەی هەردە و هەوار ئەی مەحاڵاتە
بەد مەنزڵێوەن پەی ئەی خێڵاتە
مافەتەش ماچیی وە دەست کاڵیان
دەست خاڵیی مبی چون دەست خاڵیان
وە دەست خاڵیی یاوای بەو مەنزڵ
سەر ئەفگەندەنی دەست پاچە و خجڵ
موستەوفیی دیوان دەفتەرت وانۆ
حیساب ماڵات سوورباشیت زانۆ
حاکمەکەی عەدڵەن خەبەر مپەرسۆ
جە باسی خواسش کوان ملەرزۆ
دەغیلم ئامان سوورباش دڵان
هۆشت وە خێڵ بۆ جە گشت مەنزڵان
ماڵات نەکا قڕ خێڵ پەراگەندە
نەپای ئەو دیوان بوی شەرمەندە
دەستم دامانت زینهار صەد زینهار
وە هەوای نەفس دڵ نەکەری کار
نەفس هەر ئەو نەفسەن وەختێ کەرد هەوا
پەی دانەی گەندم وێش کەردش رسوا
فرێ نەماوی دەوڵەت بابا
یەکسان بدەرۆ وە باد فەنا
با وجود ئانە پاک لە دەوڵەتم
وە بێ دەوڵەتیی کێشان خەتم
وەرنە شەباشبت دۆستیی کەردم
یەکجا پەی بێشکەش ئامارە بەردم
جە بێ ئینصافیی بێ مووچە و بەرات
بێشکەشش بەرۆ هیچ نەدا خەڵات
ئیسە کاکە دڵ زەرەر ئاوەردەن

خاطرە کەش ناڵا پەشیمان وەردەن(!)
هاوماڵان بارکەرد یاوان بەهەوار
ئێد بی بارەوەر دەست پاچە و زگار!
تاڵان تاڵانەن نە گشت سەر دیار
وەی بارخانەوە جەی کۆنەهەوار
مەندەن خەفەتبار وە بێ پاو و دەست
وە بێ هاز و هێز نەرووی سەرزەمین پەست!
نە کەس شناسۆ نەئیلتیماسەن
نە پەنا و پەردە نە حاشا و باسەن
نمەز چێش کەروو نەی خەوف و ئەندێش
خۆ مەرگیش نییەن باوەرۆ پەی وێش
سەرعێل سا شەرمت نەی ماجەرا بۆ
نەی موعامەلەی نەفس و هەوا بۆ
هۆشت وە دەوڵەت میزان عێل بۆ
نەوا وە هەوای نەفس پاشێل بۆ
مەنزڵان سەقیل هەوار ناساز بۆ
بێ نەوا زەرەر رسوای طراز بۆ
(خاڵص) ئەیوەصیەت پەی وێش ناوەردەن
وێش نەدەست شییەن بەڵ پەی تۆ کەردەن

***

-١٣-

(١٤٥/ف)

خەم دەورانم تەند نمەز یە چێشەن؟
دایەرەی دەوران دەروونم رێشەن
چون بۆتەی زەرگەر مجۆشۆ نە کۆڵ
گلش چڵ مدۆ نە دەوران دڵ
فەڵەک هەم کەڵەک خەم پێم رازنای
شاباز شادیی دڵ پەروازنای
وارانەن یاران خەرواران خەم
پەی جەستەی خەستەی پڕ ئێش ماتەم
سا دەی فرصەتەن نەردت بشانە

هەر سزا دەر پێم گیانم بستانە
ساقیی تۆیش نەی دەم وە ئیحسان وێت
باوەر باقیی دەی وە پیاڵەی وێت
لەبرێز بۆ قەدەح کێشۆ وە سەردا
وە یاد ئەو کەس دڕنەی خەیبەر دا
موطریب نەغمەی نەی چەنی صەدایێ
وە نەوای شیرین بە وەی ئاشنایێ
سەمتوور وەصفولحاڵ حەزین دڵانان!
قەدرێ بوانە پەی حاڵ نەزانان
دەروێش کەف وە دەف پۆست پاسەوە
[او ماس فیش بەرە وەڕووی باسەوە!]
با دەنگت بەیۆ وە دایرەوە
خاص جەستەم بنێی وە ئاهیرەوە
بڵێ وە ئاهیر شێخ کەرد تەواسا
قورئان سۆچنا زوننار شناسا
ئاخر ئەی (خاڵص) پەشێوەن حاڵش
خاڵ خاڵخاصان وێران کەرد ماڵش

***

-١٤-

(١٤٦/ف)

خاڵت خاص خاڵەن خاص پەشێوم کەرد
خاص خاص خەمانم وە خەیاڵ ئاوەرد
خاص بی خەیاڵم خاص کەرد خەیاڵت
رسوا و سادەلەوح پەی نوختەی خاڵت
هەراسان بی هەرس زوڵفان تاڵت
دڵ مەلوول و زار شەوق جەماڵت
تاقەت کەردەن تاق تاق ئەبرووان
مەست (لایعقل) سەرای لەبڕووان(!)
چاوەکەم - چاوم! - بینایش نەمەندەن
ئەر مەندەن زەڕە جەو زەردە خەندەن
سەوگەند بەو سورمەی پای موژەی ئەڵماس

دڵ فاریغ نییەن ساتێ جە وەسواس
هەرچەند تۆ مەیلت چەنیمان جیان
دەروون وە پەیکان دیدەت پێکیان
تا (یوم الممات) نێشت ها نە جەرگ
نییەن خەلاصیی نەزاوەن وە مەرگ
جەو بۆنە دڵ وەش جەی تیر و نیشان
سەوقاتەن پەرێ شار خامۆشان

***

-١٥-

(١٤٦/ف)

ئەرێ هەی دڵەی خاتر نەخەم تەنگ!
بێ شادیی و بێ ذەوق وێنەی سیاسەنگ!
یە مەردەت مەردەن وەی تەور رێشەنی
یا کۆست کەفتەن پڕ ئەندێشەنی؟
پاسە مەعلوومەن دێوانەی سەرشێت
پەشیمانەنی جە کردار وێت
جە کول مگیرۆ نەزاوەن مەردەن
وە کۆ میاوۆ پەشیمان وەردەن؟
بارەن بارخانەت مشۆ وە مەنزڵ
مایەت نارەوان دەست پاچە ماتڵ
پارچەی شارەکەی خامۆشان ماوا
ماوای گردەکەن صوب یا خۆرئاوا
هامسەران نەو جا بساتێ داران
هەرکەس مایەیێ پەی وێ مداران
ئەمز من و تۆ مایەمان کامەن
کامین مایەمان پەسەند عامەن!
ئەرێ هەی بەدبەخت تەدبیرت چێشەن؟
من پەی ئەی سەفەر خاترم رێشەن!
صەڕاف بازاڕ پێغەمبەر وێشەن
ئەر هەی رووسیا جەوابت چێشەن؟
نە خەجاڵەتیی خۆ نییەن عارت

ئاخر کۆ یاوا قەدر و میقدارت؟
چەند جار واتم پێت، چەند جار دادم کەرد؟
فایدەش نەوی سەختتەر ویت جە بەرد!
سا هەر خەیاڵ کە پەی کاری کەردەت
جە دەست بەرشیەن خاسیی وییەردەت
(خاڵص) مەتڵەبت نەکەمەند بەرشی
بینایییت کۆر بۆ، تازە مەکۆشی؟!

***

-١٦-

(١٤٨/ف)

سەروەرەکەی خاص رووی دەشت مەحشەر
شەفاخوای زومرەی عاصیان یەکسەر
شەریف کەردەی ذات یەکتای بێهەمتا
شای تاج لەولاک وەحدییەت ماوا
هەر رووسیای جەمع چەند یارانم!
بارکەفتەی رەحیل سەر هەوارانم
دەست کۆتا و پا لەنگ بیناییم کوورەن
شەرمەندە و سەفیل هەوارگەم دوورەن
دیارەن دەوران کۆچم نە کارەن
هەرچەند بار سەنگین چار ناچارەن
لابەستەن ئەی کۆچ مبۆ کەردەنش
مەنزڵ وە یاتاخ فانیی بەردەنش
بەڵێ کردارم چون بێ کردارەن
زاهیر هامسەیا چەنەم بێزارەن
سا چون خەجاڵەت لای هامسەرانم
زار و پەشێوحاڵ سەر هەوارانم
وە کردەوەی وێم نیگا مەکەر پێم
خەجاڵەتیی وێم کافییەن پەرێم
هیچ خاسیی نییەن باروو وە شەفات
بار خەجاڵەت ماوەروو وە لات
ئەی خودا سا مەرگ چێشەن دەستەڵات
کێ وە خەجاڵەت یاوان وە خەڵات؟

(خاڵص) یانە وێران کەر بەوێت
ئیسە چێش ماچیی دێوانەی سەرشێت؟!

***

-١٧-

(١٤٩/ف)

چمان دیارەن شادییم تۆر کەردەن
خان خەم سوپاش هێرش ئاوەردەن
فەڵەک هەم کەڵەک چەپگەردیی بەستەن
پەی کەچیی بەختم ئاواتش واستەن
موطریب بەگ ئیمشەب چەنێم بسازە
وە شەوقەکەی وێت دەمێ بنوازە
ئەر صەد بەزمەکە بیساتش جەمەن
ئاخر شیفای خەم نەوای هامدەمەن
ساقیی هامدەمیم مەعذوور بدارە
تۆیش ئەی ئیحسانە پەی وێت بکارە
بەڵکە جە نەوای شەکەر ڕێزەکەت
نەو صەدای شیرین شادیی خێزەکەت
فەڵەک ئەو کەڵەک بەستەی تای نەیرەنگ
لادەرۆ ئیمشەو لە ئێمەی[١] خاتر تەنگ
بەرۆش پەی کەسێ جەو حاڵ نەزانان
تا بەڵکم بەحاڵ ئێمە بزانان
(خاڵص) خەمەکەت ئیمشەو خاص مەستەن
مەستیش نە هەوای (یوم الست)ەن

***

-١٨-

(١٤٩/ف)

سای سەهەند سەنگ
صوبحدەم وەشەن نەسای سەهەند سەنگ
بەڵام بەشەرتێ رەقیب بەدڕەنگ

(١) لێرەدا دەبێ سووک بکرێت و وەک (لێمەی) بخوێنرێتەوە.

نەگنۆ [نە وەندت!] صەد هەزار فەرسەنگ
چەنی دۆست وێت بنشیای وە شاد
ویەردەی سالآن باوەری وە یاد
گا نیاز جە تۆ گا ناز جە دولبەر
تۆ پەی ئەو سۆزان ئەو جە تۆ بەتەر
هەر تاکە عومرت یاوا بە ئەنجام
جە سای ئەو سەنگدا بویارای ئەییام
ئێدەن سەرمایەی ئەی دنیای فانیی
ما باقیی پووچەن هەرچێو مزانی

***

-١٩-

(١٥٢/ف)

دیارەن ئیمشەو خەم زۆر ئاوەردەن
شای شادیم فیرار ئیختیار کەردەن
سەمتوور هەوای کەللەم سەر شارەن
ذەوقم تۆر کەردەن چارش ناچارەن
سا دەروێش بەو عەشق بارگەی شای نەجەف
بارە بدەرە کەف نە روویی دەف
چونکە دلّەکە زەلیلەن نە خەم
کزەی کەف و دەف نافیعەن جەی دەم
بەلّکەم تەسکینیی پەرێش بۆ حاصلّ
چیی نە زیاتر نە خەم نەدۆ چلّ!
جەزمەی هامسەران بەزمشان جەمەن
کۆسش گنۆ ئێد خەریک خەمەن
کەردەن وە عادەت دێوانەی پڕ نێش
بەزم عەیش وێش مشنیۆ بە وێش
نمەز هەم خەدەنگ کام نیگا لێشەن؟
جە دەست کامین خەدەنگ دلّڕێشەن؟
بەزمەکەش کەردەن وە ماتەمخانە
سازیای تەبعش موهر خومخانە
(خالّص) با وەسبۆ بەزمەکەت جەزمەن
نە پەی خەم موخلیص وەلای تۆش عەزمەن

بەلّ پەی شادیی و ذەوق مەگیران بیسات
ئەر پەرێ خەم بۆ کێ میۆ وە لات

***

-٢٠-

(١٥٣/ف)

ساقیی بۆ بە عیشق پیالّە و دەستت
وە نیگای شیرین چاوەکەی مەستت
کەرەم کە جامێ وە رووی نازەوە
حەقیقی بەخشۆ وە مەجازەوە
من هەر غولآمەکەی پیری مەیخانەم
کوشتە و سووختەی جام مەستانەم
ئەر صەد موفتییان بکەران قەصتم
من مەیخوارەکەی رۆز (أَلَستم)
بێزارم نە زوهد تەقوا پەرستان
مایلم وە دین مەیخانەی مەستان
تەنیا خالّەکەی گۆنای یارەکەم
سەندەن جە دەستم ئیختیارەکەم
هەرکەسێ مەیلش نییەن بەو خالّە
ئانە کافرەن دینش بەتالّە
گێسووش سەرمایەی مایەدارانەن
سیاش رۆشنیی دلّ بێدارانەن
(خالّص) بۆ وە فیدای نوختەی خالّەکەش
بۆ وە پاسەبان حەوشە و مالّەکەش

***

-٢١-

(١٥٣/ف)

من دەروێشەکەی بێ تەکیە و عەسام
بێ ئوستا و مورشید هیچ کەس نەناسام
وەعظ و فەتوازان، عەمەل نەکەردەم
[رواس پر فام پی چشە!] مەردەم

گیرۆدەی قوللەی ئەزازیلەکەم
پابەستەی زەلیل تای خەلیلەکەم
بازیی وەردەی دەست ئەممارەم
ڕابەندی شەشدەر بیەن دووچارەم
سا دەروێش دەخیل پەشیمانیمەن
ئەر صەد کە ئاخر زیندەگانیمەن
نە تەئثیر جۆش سۆز دڵەی پاک
جە قانیعی وەقت ریازەت نە خاک
هیمەتێ بەو عیشق شای دەروێشان
باوەرە پەی خاک جەستەی دڵرێشان
بەڵ ئێمەش گیرۆ ئەو ئاە تەئثیر
کەرەم بێ شۆن ببەخشۆ تەقصیر
(خاڵص) تەقصیرش خاص بێ شومارەن
بەڵێ ئومێدش عەفو غەففارەن

***

-٢٢-

(١٥٤/ف)

دیدە کاڵانەن......
سالار سوپای دیدە کاڵانەن
نیم نیگاش قەتاڵ پەشێو حاڵانەن
یەغما کەردەی فام دڵزوخاڵانەن
خاپووری یانەی مەجنوون بەختانەن
باعیس سزای زامەت سەختانەن
نامەی فو... چەند کەسان وەندەن
باج نە شۆخەکەی ئەرمەنیی سەندەن
شێخەکەی سەنعان وە خەمگینەوە
پەی دینش نیا دەست وە دینەوە
پاسە مەعلوومەن ئێمەش چون یاران
مسپاروت وە دەست سوپای پەژاران
نیشانەی مەودای خەتەرناکەکەش
سۆفار مۆژەی دڵ پێ چاکەکەش
تا پەڕ نیشت نە جەرگ خەمان دیدەکەم

سەرکەردەن زووخاو کەس نەدیدەکەم
مەر وێش حەکیم بۆ بەر ئارۆش وە بەر
وەرنە ئەی شیفا کەفت وە رۆی مەحشەر
(خاڵص) بنالە نالەت ئەثەردا
زاریکە وەی ئێش زام خەتەردا

***

-٢٣-

(١٥٥/ف)

دیسان خەیاڵت نە دەروون سەردا
نێشش نێش سۆز نار سەقەردا
قرچەش قرچەی گۆشت بریان بێزنا
بیللا هەناسەم مەحشەر خێزنا!
چون گڕەی ئەخگەر تەوەن تاوانەن
تاویای تاوش سەنگ شکاوانەن
کزەی دەروونم صەد فەرسەخ مشۆ
عەجایب ئێدەن نەیاوان وە تۆ!
چێش مبۆ جە فەیض نوور جەماڵت
یاد کەرمێ جە سای گۆشەی خەیاڵت
وە ئەنفاسی خاص مەسیح ئاساکەت
تەسکین دەی ضەمیر وێت شناساکەت
بەڵکم کزە و سۆز ساتێ خامۆش بۆ
تا (خاڵص) تەمای مۆژدەی سەرۆش بۆ!

***

-٢٤-

(١٦٤/ف)

ئەر دۆستەکەی وێم مایل بۆ وەی کار
کەروون ئیختیار بتخانە و زوننار
هیچ باکم نییەن نە (یوم الحساب)
کێ مەگیرۆ لێم خیطاب و عیتاب؟
بەو بتخانەوۆ بەو زوننارەوە

بەو هەوای دەماغ فتوای پارەوە
مەکەرۆ سەیران تەقوا پەرستان
سەرئەفراز نە جەمع زونناروەدەستان
ئەر بێ فتوای دۆست روو کەردەن نە خاج
حاجیان نەدین مەکەرام ئیخراج
ئەر جە دانەی خاڵ یارم مویەرۆ
فتوای دڵ نییەن نمەز چێش کەرۆ
پۆسە موینوون فتوای موفتییان
پەی فتوای یار بۆ جە رای حەق جییان
سا خاص هەر پاسەن نەحوو صەرفتان
ئیثنا عەشەر عیلم تەمام حەرفتان
ببەخشان وە تای زوڵف یارەکەم
یارەکەی عەزیز خۆش ئەتوارەکەم
بێ شەوق دانەی خاڵ عەمبەر بار
عیلمشان پووچەن نمەیۆ وە کار
(خاڵص) خەیلەنێ یارت غەمخوارەن
قازیی رۆی حەشر [یەقین!] موختارەن
.... کەی [درندەی!] نەدەست
.... رۆی (یوم الالَسّت)

***

-٢٥-

(١٦٥/ف)

مەلا کولاوە... ...
مەلا زامانم جە نۆ کولاوە
دڵ وە نێش خار خەمان خەڵاوە!
طەلا وەطاڵ بی وە طەڵ طەڵاوە!
کەفتان و خێزان سەر وە دامەوە
دیم وا دیم وە بان زووخ زامەوە
قرچەش قرچەی گۆشت کەباب بێزنا
خەزانان صیفەت شەوقش رێزنا
دەیسان پێکیای مەودای موژان بی!

ژان موژانش ئامێتەی ژان بی
گلاراوشەن نمەبۆ ساکین
[ریزازەش تک تک و دامن خاون!]
نەی بەدبەختییە نەی وەرین دەمدا
دڵ جە زام ئاوەر نەی وەقت خەمدا
مەڵا پەی بەختم کیتاب نیگا کە
نەحسیی ستارەی (خاڵص) جیاکە
هەر یەند بەدبەختەن جەی راگوزەردا
مپێکیۆ و خێزو وە رای خەتەردا!

***

-٢٦-

(١٦٦/ف)

موطریب نە کۆنی مەر سیاسەنگی؟
من وەی حاڵەوە تۆ بەو بێدەنگیی!
با بەیۆ صەدات سەرم فیدات بۆ
ئەروام وە پێشواز گەرد پای پات بۆ
ئاخر ئەو صەلای دەوای دەردەنی
پەی ئێمە نەبۆ هەنی پەرێ کەی(!)
ساقیی مەجلیسم خاص پڕ شەفافەن
ئینتیظار وە جام وە بادەی صافەن
سا پڕکەر فنجان وەقتش زەروورەن
دڵ هەوا سەندەن دەماغش سوورەن
گا هەوای نەوای سوور خەیاڵشەن
گا تەمەننای سەیر زوڵف و خاڵشەن
هەرکەس نمەبۆ دوو کار وە یەک بار
نەئێد تەمامەن نە ئەو پایەدار
(خاڵص) ئەی دڵە تۆ کەردەن ماتەم
نە بە ئێد یاوای نە لەو خاترجەم
سا هەر بگرەوە پەرێ بەخت وێت
دڵەی کۆسکەفتە چە کارێ کەرد پێت؟!

***

-٢٧-

(١٦٦/ف)

تووتیی دومای جامپا وه دامەوه
سەر وه سەودای فیکر پوخت و خامەوه
تەعلیم ئوستای ئەزەلییش وەردەن
جەو بۆنە تەرک تەبەع جینس وێش کەردەن
منیش ئەو تووتیی پەس نمای جامم
پابەستە و سەرشار ناپوختە و خامم
تەعلیم ئوستای ئەزەلیم وەردەن
سا خیلافەن تەرک ئەو عادەت کەردەن
مەست دیدەی مەست سیاسەوادم
... فەرمای فام پیر ئوستادم
.... کەی خاڵ قەترانم
.... راز جگەر بوریانم
دۆعای ئێد کە حاڵ پشیو بیو ئاما (!)
کێ دارۆ تەما بەیۆ وه دما ؟
هیمەتەن یا دۆست شای تاج لەولاک
ماهیدەشت ماواه یەقەی ئیحسان چاک
دەستگیر ئەحواڵ پەشێوحاڵانی
ڕۆشنیی چرای دڵزوخاڵانی
مەیل کەره وەدڵ مەیلش ئیخلاصەن
هەرچەند رووسیا و پڕ ناس پاسەن
تەمەنناش وه جام ساقیی و پیاڵەن
هەواش وه شیفای سەیران خاڵەن
بۆ بە عیشق ذات تەجەللای سینا
بە ئەنوار خضر راگەی نابینا
هەرچەند رووسیای پایەی میزانم
سەر ئەفگەندە و خوار ئەحواڵ نەزانم
هیمەتێ باوەر دڵ پەنەش بۆ شاد
خەوف رۆی مەردەن باوەرۆ وەیاد
چینە زیاتر نەبۆ خەجاڵەت

.... زوڵم و ضەلالەت
بەڵکە جە دیوان هاهای مەحشەردا
نەسۆچیۆ جە ناو نار سەقەردا
ئەر نەوی باعیث ئەی ستاره و بەخت
(خاڵص) مولازم شەیطانەن وه جەخت

حەسەن

لە کەشکۆڵەکەی مامۆستا ئیسماعیل سپیدارەییدا حەوت پارچە شیعر بەناوی (حەسەن)ەوە هەیە، ئیتر هیچی لەسەر نەنووسراوە و، نەنووسراوە ئەم حەسەنە کێیە، کە سەرنجی سەرچاوەکانیش دەدەین چەند حەسەن ناوێکی شاعیرمان هەن، لەوانە:

١- مامۆستا مەلا ئەبوبەکری موصەننیف (حەسەن).
٢- شێخ حەسەنی دەرەهەردیی.
٣- شێخ حەسەنی مەولاناوایی.
٤- شێخ حەسەنی سازانیی.
٥- حەسەن سووتاو.
٦- حەسەن کۆر.
٧- حەسەن و ئامینە.
٨- شێخ حەسەنی کانی بی -هیجرانی-.

بەڵام کە دەگەڕێینەوە بۆلای شیعرەکان نازانین شیعری کام لەم شاعیرانەیە. ئێمەیش لەم هەلەدا ئەم شیعرانە وەک خۆیان بلاودەکەینەوە، بەڵکو لە داهاتوودا یان شیعری دی، یان زانیاریی وا دەربکەوێ بۆمان روون ببێتەوە شیعری کێن.

دەبێ ئەوەیش بڵێینەوە کە شیعرەکان هەر ئەم نوسخەیان لە دەستدایە و ئەمیش باش ناخوێنرێتەوە.

-١-

(٥١/ف)

ڕەقیب خەستە بۆ... ...
ڕەقیب ئەندامت جە دەرد خەستە بۆ
ڕەقیب زبانت جە غەم بەستە بۆ
ڕەقیب چار ئەعزات مارانگەستە بۆ
ڕەقیب رووگەردان دەرگای داوەر بای
ڕەقیب بێ نەصیب یار و یاوەر بای
ڕەقیب حەق کارێ پەنەت بنمانۆ
ئەفلاتوون دەوای دەردت نەزانۆ
ڕەقیب جە هیجران زامت کاریی بۆ
موداوای دەردت نادیاریی بۆ
ڕەقیب تا زیندەی نەنیشی بەشاد
ڕەقیب سەرمایەی عومرت شۆ وە باد
ڕەقیب کردەی تۆ بردەی شەیتان بۆ

سەر تاپای تەنت بەکۆی زووخاڵ بۆ(!)
ڕسوای عالەم بای تا ڕۆی مەردەنت
تەوقێ جە لەعنەت شۆ نە گەردەنت
ڕەقیب دڵ شووم، دڵ جە ستەم کەیل
چەشتەن چەنی کار ئێمە و لەیل!
مەر تۆ زام عیشق دەرد نەکێشان؟
ناڵینت نەبی چەنی دڵ ئێشان!
من دەروون پڕ هوون دڵ جە سەودای لەیل
لەیل دەربارەی من خاتر کەیل مەیل
ئەی لۆنگ عوریان پەی لەیلم پۆشان
مەی بە یاد خار رەنگینم نۆشان
ئێستە مەست جام عەشق لەیل جە سەر
دڵ جە منامین نەدارۆ خەبەر
بێباکم جە تیر تانەی زەمانە
ڕاز نێک و زشت خوێش و بێگانە
بە ئیخلاص ڕۆحم کەردەنم [طیفل!]
خاترم زنجیر کەردەن لەیل بە مەیل
دڵ بە وەفای لەیل جام مەینۆشان
بەرگ جەفا و جەور جە هیجران پۆشان
ڕەقیب ئەر تۆ خەوف ڕۆی مەحشەر پێتەن
نایرەی دۆزەخ سەقەر نە ڕێتەن
(حەسەن) چەنی لەیل عامەن وەفاشان
تۆ پەی چێش بەی تەور مەدەی جەفاشان

***

-٢-

(٥٢/ف)

ڕەعنای شیرین خاڵ
شای شیرین ئەنداز ڕەعنای شیرین خاڵ
شۆخ شاپەسەند، عەین دیدەی غەزاڵ
لەیل سایەدار، قەیس غەم خەیاڵ
ئەر باوەڕداری نازدار دڵبەر

سەوگەند وە بەیزای خورشید خاوەر
هەر تا زیندەبام نەفەس یارم بۆ
هیچ حاشام نییەن جە غولامیی تۆ
سەر و ماڵ یەکسەر [طفیل!] راتەن
سورمەی بینایم خاک پالاتەن
خەیاڵم دەردم رازم نام تۆن
جە تۆ زیاتر - گیانم - کەسم کۆن؟
شنەفتم بە راز رەقیبان سەرد
مینای خاترت زەڕە گەرتەن گەرد
یەعنی من خەیلێ ناسزام کەردەن
- دووربا - نام تۆم من وەیاد بەردەن
شیرین سەوگەندم بە ئایەی کەلام
بە سی جزمەی قورئان بەرات و ئەنعام!
بە نوور جەمال سەیید موختار
بە زات بێچوون بینای کردگار
بە رەوضەی ئەعظەم یاگەی ئومێدەن
ئەی حەرفە جە راز بەندەت بەعیدەن
چونکە شەڕ ئەندێش دایم شەڕوازەن
کارشان بەدیی پیشەش غەمازەن
صەد هەزار لەعنەت جە کارشان بۆ
جە فیعل و ئەتوار کردارشان بۆ
زەلیل و زاربان دەست بە زامەوە
نە هیجران سەخت بێ ئارامەوە
زوبانش بەند بۆ جە واتە و رازان
کۆتا کەرۆ حەرف واتەی غەممازان
شەو تا رۆ دایم بنالان جە دەرد
بە وێنەی (حەسەن) روخ جە هیجران زەرد

***

-٣-

(٥٤/ف)

میرزام دانا بۆ... ...
هەرکەسێ عارف بینا و دانا بۆ

ئەر زەڕە جە عیلم کەماڵ دانا بۆ
جە زەنان دوور بۆ تا تەوانا بۆ
ڕاگەی راستش وێش نەکەرۆ غەڵەط
مەیل نەدۆ بەخاڵ زەنان بێ شەرت
پەی چێش کارشان بێ مەجازییەن
ئەر مەبی فیداش لێت نارازییەن
زەنان ئەر چون گوڵ فیردەوس ئەعلا
بالاش هەزار تەور مەدەرۆ جەلا
چون نەقش چەنی بەناز بڕازان!
حاشا جە دیدار گشت بێ مەجازان
زڵفشان بەردەن نەدارۆ مایە
نەقد گیان پەی زەن نەکەران زایە
... شەڕەنگ شەهدشان ژارەن
ڕازشان پڕ ئێش چون گەستەی مارەن
ڕۆی ئەزەل بەشەوق عیشوە ئەندازیی
چون طیفل ساوا مەدەرۆت بازیی
بە نیمنیگای ناز ئیمای دیدەمەست
مینای خاترت مەستانۆ جە دەست
بە جادوو بە سیر مەکێشۆت جە بەند
بە زنجیر مەیل مەکەرۆت پابەند
تای توغرای کلاف تەذویر دڵکێش
مەوزۆت نەگەردەن بە خاترخوای وێش
توانا و تاقەت صەبرت مەستانۆ
دەرک و فام و هۆش پێت نمەمانۆ
بە دەرد هیجران مەکەرۆت خەستە
مەبی بە شاهێن شاباڵ شکەستە
سەرگەردان دەور جە غەم ماتەمین
بە وێنەی [بسمل!] خاکسار نشین
هەرگا مەعلووم بی دڵ جە تۆ سەندەن
بە تۆڕدام چاردەور خاترت تەندەن
جەو دما فکرێ حاصڵ مەکەرۆ

نار جۆش عەشق نە راش مەبەرۆ
شەو نەسەر وەقت حوللەی فسانە
بێ سووچ مەسازۆ عوذر و بەهانە
نییەن بەیادش بەین بەست و ئیقرار
بە دڵ جە دیدار تۆ مەبۆ بێزار
زەن بە لەعنەت بان یە کارشانەن
دایم بێشەرتیی کردارشانەن
هەر شەرمەندەبان بەلای خوداوە
تاسەر چەنی کێ شییەن بە راوە؟
ئیقرار وێشان کەی بەسەر بەردەن؟
کەی قانوون و شەرت بە جا ئاوەردەن؟
کام نەوجەوانان نەکەردن دڵڕێش؟
کەی زەن مەحکووم بی بە مەجاز وێش
هەر کام بێوەفا و شەرت و ئیقرار بۆ
داخڵ بەلەعنەت گشت هەرزەکار بۆ
زەنگ بەدنامیش نەعام زڕیا بۆ
چرای رسواییش دایم گڕیا بۆ
یا شا نە کەشی نە رای زەن جەفا
چونکە بێمایەن نە دارۆن صەفا
بە نەفرین بەد طەعنەی خاران بان
بە واتەی سەرمەشق رۆزگاران بان
(حەسەن) یەند هیجران بێ مەجاز چەشتەن
بە زووخاو دڵ سەرتاپا رەشتەن

-٤-

(٥٨/ف)

زڵێخام رەشتەن......
جەمین لیقای زات سوبحانیی رەشتەن
پەروەردەی ریضوان حۆریی سروشتەن
نەهاڵ باڵاش رشتەی فریشتەن
سیاچناران [کفتەء کفت أو کوش]
چون مار ضەحاک مەغز ئادەم نۆش

قەطع را گەرتەن (!) جا راویاران
بێ خەوف جە ئیعجاز ئیجازەداران
حەڵقەی زوڵف راگیر گا خەفتە و پەشێو
مورغ دڵ کێشەن چون طەلیسم دێو
نکهت دەست دێو مایەی مەتای زیندەگیی(!)
دەرمان عیلاج دڵ ئەفگەندەگیی
ڕیزەی ئەگریجان خوردەی عەقرەبوار
نە رووی بەیضای قورص مەە گەرتن قەرار
وێش [تمهید!] دادەن مایل بە غەزەب
قەمەر داخڵ کەرد نە خانەی عەقرەب
چون بەیضای ضەحاک پێشانیی پڕ نوور
جە صافیی پڕ شەوق جە [نخهء!] غەیب دوور
ئەبرۆ نەقاشان بە صونع وێشان
دایرەی دوو عەین قەوس ئاساکێشان
چون خواس [کتف!] کیانان پێش
نەقاشان حەیران کەردەی دەست پیش!
تیر موژانان هوونڕێز قاتڵ
سەر مەودا رەنگین بە هوونا و دڵ
بێ خەوف جە [کفتن!] جەرگەی دڵداران
ئۆف بەردەن نەدڵ جەستەی بیماران
عەین دیدەی غەزال کۆزەنان بەڕ
[فتان آشو!] مەیل بەشۆڕ و شەڕ
بابا [کین!] جە هوون راویار کەشتەن
زوڵم هۆلاکۆش دایم نە مشتەن
چار حاشیەی عەین مینایی بلوور
منمانۆ جە رەنگ ئەبیەضی کافوور
سەر گۆنا قرمز شەفاف وێنەی گوڵ
شکافتەی نەسیم پەی شەوق بوڵبوڵ
بۆ مایەی عەبیر دەست عەتاران
ئاب حەیاتەن شیفای بیماران
ئەنف ئەلفوار جە ئەڵماس رەستەن

جە مابەین عەین بێ سنوور بەستەن
لەعل لەب یاقووت ئابدار خۆشڕەنگ
چون جام مەینۆش دەوران هۆشەنگ
عاربی جە لەکەی حەوادیث دەور
جە ئاسیب خار بەدکاران بێ جەور
دەهەن غونچەی تەنگ مەعدەن ناپەیدا
کەیلەن جە حەیات مەخفیی هوەیدا
نەسیم بە گوستاخ نیش نەیاوان
بە مەودای مینقار بولبوڵ شکاوان
پەڕەی گوڵ تێدا نم ئاب حەیات
... پچی سەرچەشمەی ئەنهار ظولمات
بەو نەفەس جە عەتر گوڵان سەندەن باج
نافیعەن پەی دەرد دەفع بێ عیلاج
چای زەنەخ عەمیق گوڵ عەرەق تێدا
هارووت بابل سەرنگوون تێدا
میێکاش [نقاح!] نەوسوەیل ڕەستەن
پەروەردەی گوڵزار باغچەی بەهەشتەن
جە زەردیی [بفای!] صافی سای گەردەن
ئافەرین جە وێش ئافەرین کەردەن
ئاب چای تینیی پەی شیفای دەلیل
مەملوو جە شەربەت چەشمەی سەلسەبیل
باهوو شووشەی زەڕ جە زەکات سادە
مەغزش هوەیدان چون مەی جە بادە
پەنجە جە شمشاد شاران سەندەن باج
حوکم نازکێش نە عالەم ڕەواج
سینەی لەوح سیم مینای (سنجبیل!)
سەرگەردان کەردەن صەد هەزاران دڵ
جفتێ نار جە نار گوڵنارین کەردەن
نار غەم نە قەلب دەردینان بەردەن
ناف نافەی غەزال هەردە چون ماوان
نەرگس و نەسرین سۆسەن شکاوان

ساق میل شمشاد صونع یەزدانیی
شەفافتەر جە شەوق بلوور کانیی
پاژنە گرد نەرم چون زەردی (بیضە)
جون شەمامەی گەنج تەڵای پاکیزە
کەف پا لەتیف پشت پا بە موور
خاک پا سورمە پەنای بێ نوور!
بەڵێ ... زوڵف ڕەقاص بەڵێ
بەڵێ لەیل ڕەنگ شێوەی خاص بەڵێ!
بەڵێ تەرسای شۆخ مەه جەماڵ بەڵێ
شیرین ثانی خوردەخاڵ بەڵێ
یاڵڵا تا لەنگەر سەما بەرجا بۆ
ماهیی و ثەور حامیل سەنگ [صبرا!] بۆ
ئەی نازەنین... شیرین شێوە
ئەی شێوە شۆخیی بمانۆ پێوە
مەحبووبێ باڵاش زیاد بۆ بەی تەور
پەی نازکیی طەبع [فردوا!] چار دەور
(حەسەن) شەو ناڵین دەماخش تەندەن
ئەوقات ئینشای فەردش نەمەندەن

***

-٥-

(١٥٦/ف)

میرزام پێم یاوان
تانەی جگەرسۆز تۆ بە من یاوان
قەسەم بە ئەو شاە هەی کەرد جە ئاوان
حەرفت چون ئەڵماس جەرگم شکاوان
دوودی دەروونم بێ ئەندازە بی
مایەی مەجازی عەشقم تازە بی
وەنەم عەیانەن میرزای پڕ جەوهەر
گۆشەی دەروونت پڕان جە گەوهەر
قەبیحەن پەی من زباندرازیی
بەتۆ لایەقەن سوخەنپەردازیی

سوخەنپەردازیی مەشهووری عامەن
دەست مەدەر لە من ئەعزام گشت زامەن
من ئەوەند زووخاو مەینەتم وەردەن
هەناسەم چون تەوف هەمەدیل سەردەن
سەردیی هەناسەم مەزانیی چۆنەن
زەمهەریر جە لاش گڕەی سەبوونەن
میرزام بەو کەلام خدمەتت کەردەن
من ئەوەند زووخاو مەینەتم وەردەن
ساتێ صەد مثقاڵ مەینەت نۆشمەن
ئیسە نام وێم فەرامۆشمەن
نەداروون قابیل بشنەوی دەنگم
بە وێنەی قوماش مەتای خۆشڕەنگم
هۆشم پەڕگەندەن، لاڵ بییەن زوان
پەرێت بەر ئاروون گەوهەر جە رووی کان
جەواهیر جە لای بەندەی میسکینەن
یەک دانەش بەهای وڵات چینەن
میرزام جە زیدە دانە کەساسەن
جەواهیر لایەق جەواهیر ناسەن
جە لام بێ قوربەن لاڵ بەهایی
کەس نمەستانۆ صەد لاڵ یەک شایی
سامن چێش کەروو خواجەی خاص نییەن
حەککاک قابیل دوڕشوناس نییەن
میرزام هەرکەسێ دانە شوناسەن
(دایم المدام) بازاڕ کەساسەن
تۆ بەو عەقڵ و فام عاریفانەوە
بەو لاڵشناسی صەڕافانەوە
بەو مایەی شوعوور عەقڵ و فامەوە
بەو سوخەن سەنجی خۆش کەلامەوە
کێشانت تەصدیع بەو کەماڵەوە
بەو کان مادەن دانەی لاڵەوە

بە مەودای خامەی هۆن دڵ وەردەن
بەندەی کەمتەرین یادئاوەر کەردەن
تا دەور مەهدیی بمانی وە شاد
(حەسەن) غوڵامەن (میرزا شێخ موراد)

-٦-

(١٥/ف)

ڕەسوول نازدار
یا رەسوولەڵلا حەبیب نازدار
طەبیب دارووی دەرد عیصیان بار
شەفا خوای ئوممەت رۆی (دار القرار)
ئەی بەندەی زەعیف شەرمەندەی خجڵ
بەوێم مەزانووم بە یەقین دڵ
گونام بێ پایان جە حەد وییەردەن
هەرچی تۆ واتەن ئەمن نەکەردەن
نار جەهەننەم مەبۆ بە زێدم
هەر بەلوطف تۆ بەندەن ئومێدم
زومرەی عاصییان گشت بە تۆن موحتاج
باجەتی ئەو شەو مەشی بە میعراج
ئەو رۆ جە مەحشەر مەگیری دیوان
سایەت پەی ئوممەت مەبۆ سایەبان!
ئومێدم بەتۆن سەیید سەروەر
ببەخشی پەنەم جامێ جە کەوثەر
گشت گونەهکاران مەکەران کەباب
جە ئوممەت وێت (حەسەن) کەر حیساب

***

-٧-

(٢١/ف)

سەیید سەروەر......
سالار موختار سەیید سەروەر
سوڵتان ئەعزەم رۆی دەشت مەحشەر
شەفاخوای دەستگیر عاصیان یەکسەر

سوار چابوک سەحرای رەستاخێز
خاکپای عەبیر میسک سارارێز
ستوون لەنگەر قوللەی شەش جیهات
بە عەرش ئەنوار لیقای بەیضای ذات
مەنازیل نەوەرد نۆ تاق ئەفلاک
سالیک طەریق مەکان ئیدراک
نادیرەی کەونەین سەرداری زۆر مشت
(وانشق القمر) [بتمای!] وە ئەنگوشت
ناوەندەی عالەم کوتوبخانەی غەیب
مەسەلە ئاموز! کەلیمەی لارەیب
شای (خیر البشر) دڵ جە کینە پاک
بتخانان شکەن جەی وەی بێ باک!
بە شەرەف نامت قەرار گەرتەن عەرز
وە بێ ئیسم تۆ باتڵ مەبۆ فەرز
تۆی صەدر عالەم (ختم المرسلین)
ئەنبیای زەمان هەم ستوون دین
خۆلاصەی کەلام مووی ئەعزام یەکسەر
یەکێ هەزار بۆ بەڵکەم زیاتر
گشت یەک دەقیقە جە هەر مەکانێ
پەی سەناخوانیت بە وی زەمانێ
کول دەم بە ئەوصاف وەصفت بساوان
نیم عوشرێ بەوەصف تۆ نمەیاوان
ئیسە من بەی فیکر خەیاڵان خام
کەماڵ ناقیص هۆش ناتەمام
چکۆ تەونای وەصف تۆ دارۆ(!)
حەمد و ثەنای تۆ بە خاتر بارۆ
هەم چون شەرمەندەی بار عیصیانم
جە ثەناخوانیی لەنگەن زوبانم
بەڵێ تۆ سەرادر سەردارانەنی
دەوابەخش دەرد بیمارانەنی
مەرهەم زامان جە غەم ئێشانی

[تولای!] مورشید گشت دەروێشانی
من خۆ چارەشووم کەلب دەرگای تووم
غەیر جە قاپی تۆ مەلجەء نەداroوم
ئیسە هەم بە نوور ئیمامان پاک
ئەی بەندەی مەزڵووم ئیفتادەی رووی خاک
بە موعجیزەی دیک هاروون و مووسا
یاوای نەقەفەس ئیعجاز عیسا!
بە (قلنا یانار) خەلیل کامیل
باز پەرێش ببێ بە رێحانەی گوڵ
بە ئەسرین عەین یەعقووب غەمکێش
بە لیقای یوسف جە نوور یاوان پێش
بە جەفای ئەییووب تەن جە راحەت دوور
بە سزای کرمان دڵ بەزام رەنجوور
بە تەنگیی ئەوقات یوونس بێ قووت!
کێشا جەفا و جەور ئەو نە بەطن حووت
بە پەشێویی حاڵ (صفی الله) حەبیب!
غەریب عاجز هەردەی سەرەندیب
بە رێزان ئەشک طیفل لەب بەستە
بە ئاه پیران جە غەم شکستە
بە ئاواز سۆز ناڵەی بیماران
بە ناسۆری زام خەستەی بێچاران
بە کەچیی گەردوون ئەسیر دڵڕێش!
بە ئەندۆی عاشق بار میحنەتکێش
چونکە عیصیانم جە حەد ویەردەن
ڕووسیام هانام بە تۆ ئاوەردەن!
مەنگەر وە عیصیان سیای روومدا
بنگەر وە ئومێد خانەی ئەرجوومدا
فەردا جە مەحشەر زەلزەلەی هەیهات
جە تەشویش نار بدەرۆم نەجات
شەفاخواهیم کەر بە نوور پاکت
باجەتی شەرەف تاج لەولاکت

به حەوز کەوسەر وەقت مەینۆشان
دیدەی مەرحەمەت جەیمان مەپۆشان
جامێ جە شەراب کەوثەر نۆشم بۆ
زەلزەلەی مەحشەر فەرامۆشم بۆ
ئەر صەد بار (حەسەن) عیصیانش بێشۆن
ئومێدش بە لوطف شەفاخواهیی تۆن
....

-٨-

(٨٣/ف)

ای چهرەء زیبای تو عالم همه مینای تو
شیت والله شدم شیدای تو مهربتان آزری
نشنیدەام اندر خطن مر صورتی چین و قطن!
هرگز نباید درچمن سروی بدین خوش منظری
صورت گری زیبای جبین رو صورت یارم ببین
یا صورت درکش چنین یا ترک کن صورت گری
(حسن) غریب است گدا افتاده در شهر شما
باشد که از بهر خدا سوی غریبان بنگری

ئەنایی

لە کەشکۆڵەکەی مامۆستا ئیسماعیلی سپیدارەییدا چەند پارچە شیعری شاعیرێک بەنازناوی (ئەنایی) دەبینین، بەپێی ئاگاداری من و، بەو دیتنەی من دیومە لە ئەنجامی گەڕانم بەناو کەشکۆڵەکاندا، ناوی ئەم شاعیرەم نەدیوە و، ئەمە یەکەم جارە -من- ناو و بەرهەمی ئەم شاعیرە دەبینم و، لە شیعرەکانیشی بەولاوە شتێکی دیمان لە دەستدا نییە لە عاستیدا شتێک بۆ ژیانی شاعیر بکەین. کەواتە دەبێ جارێ هەر چاوەڕوان بین بەڵکو لەمەولا شت سەر هەڵبدات و، زانیاریی تازە بێتە دەست و، ژیانی ئەم مامۆستا گومناوەیش روون ببێتەوە.

-١-

(٤٣/ف)

شیرین قەرار دا......
شیرین ئەساسەی زینەت قەرار دا
ڕوو نە تۆی خاڵان نەقش پەرگار دا
جەلا وە جەمین گۆنای گوڵنار دا
ئەوەڵ کەمەندان سیای ئەفعا رەنگ
تاتا کەرد تا کێش بەمەودای چل چەنگ
میشکین مەهوەشان توغرای تاوس پەڕ
زەوق زینەتبەخش نە پای کلاوزەڕ
چون جوقەی بورچین کڵفش چین چین کەرد
میقراضپاچ پرچ پای عەرەقچین کەرد
[شوریان!] شکیان وێنەی میشک تەڕ!
کەچ کەرد [اقرب!] وار پەرێو شۆڕ و شەڕ
نیا نوختەی خاڵ بان تاق ئەبرۆ
ئەبروان هەردوو وێنەی ماه نۆ
چون خەطاط کێشا نوختەی خاڵ خەط
شیرینتەر جە خاڵ نوختەی باڵ بەط
دەستت نەرێزۆ نەکەردەن غەڵەط
خەتا نەکەردەن خەطاط نوختەی خەط
کێشا سورمەی ناز دوو دیدەی مەستش
ساودا مەودای شەصت [کرجی!] نەرەستش
جەدوەل کاریی کەرد صوورەت روخسار

چون گوڵ بی گۆناش خاصتەر نە گوڵنار
دەست ئاوەرد وە زوڵف عەنبەرین باردا
بۆی میشک نافەی ئاهووی تەتاردا
ئەو عەتر ئەو میشک نم دا وە گوڵاو
صاف بی صافتەر کەرد جە خەیاتەی خاو
پێچا جە ئەنگوشت کلفش کەرد کڵاف
چون سۆنەی سەر سەبز وەستش نە رووی تاف
زوڵف زەنج شیرین [متلای!] زەڕکەش
بیەن وە زینەت تەب ئارای مەهوەش
دیابو خاڵان صنعەتکاردا
بەو ماه خورشید رووی روخساردا
جەلادا جەمین لاجیوەردکاریی
چون ئافتاب نە بورج وێش کەرد دیاریی
کەرد وە قیامەت رۆی رۆژ مەحشەر
قامەت تووڵ زەڕ باڵا چون عەرعەر
هەرکەس موینۆ دڵ پێش مبۆ گیر
بە وێنەی لەیلا قەیسش کەرد زنجیر
چون مەجنوون ماچان هەر یاهوو یالەیل
تا چون قەیس نە راش گیان مکەن [طفیل!]
دیدەشان رەمەق خاڵ ئاڵاشەن
صەد چون (ثەنایی) نە سای باڵاشەن

***

-٢-

(٤٤/ف)

لەنجەو لارەی یار

کافر نە کێشۆ لەنجەولارەی یار
چون من کێشانم کۆی مەینەت وە بار
یاشا کەس چون من نەبۆ گرفتار
یاشا کەس چون من جەرگش نەبۆ خار
کەس وە جەستەی من نە نیشۆ بێ تار
ئەرێ گوڵسۆسەن کڵاف سۆسەنی

دڵوەغارەتبەر گورجیی و ئەرمەنیی
شەهێن چاوڕەش باز بێ کڵاو
دیدەی تۆ سەندەن جە دیدەی من خاو
کافر هەی کافر بێدین هەی بێدین
نەوتووڵ نازدار خەت خاڵ شیرین
مەگەر تۆ کافر یا فەڕەنگەنی
ئەر فەڕەنگەنی دڵ جە سەنگەنی
کافر کەی چون تۆ بێ ئینساف بیەن
ڕەحمت وێنەی رەحم ئینسانێ نیەن
چەند وەختەن پەرێو دیدار دووریت
سازام بە سەودای سزای صەبووریت
ئیسە نەداروم تەوانای دووریت
نیەنم تاقەت سەودای صەبووریت!
ژیانم جە گیان شیرین بێزارەن
[روحیدیدد!] من چون شەو تارەن
شیرینم نە دەم چون زەهر مارەن
قووتم ژەقنەمووت قنیاتم ژارەن
لێوم بار گەرتەن خوشکەن جە حەسرەت
ڕوخ زەردەن جە دەرد یەند دای پێم خەفەت
تا کەی وێنەی نەی بناڵووم پەی تۆ؟
تا کەی واوەیلا پەی تۆ واچووم رۆ؟
تا کەی شینم بۆ شەوان تا بە رۆ؟
تا کەی جە هیجران بسوچووم پەی تۆ؟
تا کەی داخدار بام هەر بەی داخەوە؟
تا کەی ئاە کێشم هەر بەی ئاخەوە؟
یا من جە سەودای تۆ بیم سەرگەردان
بە وێنەی مەجنوون وێڵم جە هەردان
ئەرێ شیرین تەرز کڵاف سۆسەنیی
رەهزەن دڵکێش داوخواز جەنگیی!
پەی چیی خیدوخووت دایم هەر جەنگەن
لارەولەنجەی ناز مەکر بەی رەنگەن؟

ئەگەر ناز مەکەی ناز مەکەر وە جەنگ
ناز و نزاکەت نمەبۆ بەی رەنگ
نازش ئێد خاسەن وە ئەندازە بۆ
دڵ چون گوڵ نەسیم صوب پێ تازە بۆ
دۆست ئەو دۆست خاسەن جەهەردوو سەر بۆ
یەکێ وێنەی شیر یەکێ شەکەر بۆ
نەک چون سەودای من هەر دەردیسەرەن
خدمەت وە درەخت بێ سایە و بەرەن
دیدەم! جەفاکێش جەور [بردەی!] تۆم
غولّام ئیخلاص خدمەتکەردەی تۆم
ئەر پێم واچی دەرد گشت روێ صەد جار
من مەواچوون: گیان هەر جارێ صەد جار!
سا تۆش رەحمت بۆ مروەتەن ئینساف
بێڕەحمیی وەسەن، ئینسافەن ئینساف!
خاسەن کۆتا بۆ باڵا شۆخ و شەنگ
بەرشۆ جەلامان قین و قار و جەنگ
وەرنە (ثەنایی) نەمەندەن تاقەت
وەختەن ساکن بۆ جە دەرد فیراقت

***

-٣-

(٤٦/ف)

قیبلەم نە حاڵم......
پەی چی ناپرسی جارێ نە حاڵم
پەی حاڵت چۆنم شای سووسەن خاڵم؟
وە خاڵت قەسەم نەمەندەن حاڵم
دەروون کوورەی نار سفتەی زووخاڵم
شەوان پەی دووریت تا رۆ مەناڵم
ئەوەند ناڵانم نە دەرگای گەردوون
قەد و قامەتم حەلقە دان چون نوون
تەن خوشک و خاڵیی قامەت چەمیدە
کلاوەی زانووم جە فەرق رەمیدە

ڕەنگم نەمەندەن وە روخسارەوە
بێ دەنگم چون سەنگ وە دیوارەوە
ماتم، بێهۆشم، سەرسامم، لێوە
کەس نمەشناسۆم بە شەکڵ و شێوە
شێوەم بێ رەنگەن شۆخ جەمینگوڵ
دێوان [میوی نام!] لێم مەکەران سڵ
ڕۆی ئەزەل دیدەم دیدەی تۆ دیەن
دڵپێکیای نێش دیدەی تۆ بیەن
دام مەیل تۆم شیەن جە گەردەن
خەلاصیم نیەن تا وە رۆی مەردەن
درێخ جە ئەزەل تۆ نەدیام وە چەم
ئیسە لا قەید بیم من جە سەودای غەم
من پەی(١) داخ و دەرد وەفا و بەینەوە
تۆیچ نی وەتەنگ [منا و مینوە!]
من پەی تۆ چۆنم ئاوات بە ختم
تۆیچ نیت وە تەنگ مەینەت سەختم
حەیفەن پەرێو تۆ - شای نەونەمامان! -
من ثەناگۆی تۆم بەی تەور پێم ئامان
(ثەنایی) جە عەشق ثەنای باڵای تۆ
مەشهوور بی جە عام بی وە ثەناگۆ
شەماڵ دا وەباد سفتەی زوخاڵش
پەی چی ناپرسی جارێ ئەحواڵش؟!

***

-٤-

(٤٧/ف)

گوڵ وە دەستەوە......
شەمجەمین دیم گوڵ وە دەستەوە
وە دوو دیدەی ناز شۆخ مەستەوە
دەستەگوڵ ئاوەرد دا وە دەستەوە
وات: ئەی جەفاکێش داخبەردەی دڵ

(١) ئەمە لە دەستخەتەکەدا (پی-پەی) نووسراوە، بەڵام وا دیارە (بی-بەی) بێت.

عاشق ئێد مەبۆ چون بولبولْ وە گولْ
وە صەد هەزار تەرز گولاْن گولزار
بەرمەیان وە بەرگ گولگۆن زەڕتار
سەوسەن و سونبولْ صەد هەزاران گولْ
چەمان جە دیدەی بولبولْ مەدەن چلْ
چون [مفتلای!] گولْ دلزەدەی چلەن
فیکر و خەیالْش هەر سەودای گولەن
ئەر تۆش چون بولبولْ کێشات جەفای دلْ
ثەنایی مەبی شاد بە وەصلْ گولْ
واتم: ئەی شیرین سەوگەندم پێت بۆ
فێشتەر جە بولبولْ من [مفتلای!] تۆ
چەند سالەن کێشام من جەفای بێشۆت
کەی شەوێ تا رۆ بۆم نیا جە بۆت
ئەر من چون بولبولْ تۆش مەبۆ چون گولْ
جارێ وە بالاْت دلْ شاد بۆ حاصلْ
شیرین جە حەیا شەرمش بەردەوە
جە رووی خەشم و ناز لاش لێم کەردەوە
وەس نییە ئەر بولبولْ جەفا مەکێشۆ
بێ خەوف نە سای گولْ تا رۆ مەنیشۆ
کەچ کەردش گەردن وە لەنجەولارە
یانی یە بادەی عومر دووبارە
هان جە جورعەی جام بادەی حەیایی
بنۆش نۆشت بۆ یاشا (ثەنایی)
شیرین خەوف مەرگ جە ویر بەردەوە
بە جورعەی حەیات ئیحیام کەردەوە

***

-٥-

(٤٨/ف)

قیبلەم نیابۆ
دەستم بەو کەلام مەجید نیابۆ
مەر ئەوسا مەیلت جە لام جیا بۆ

سەرم نە سای سەنگ ئەلحەد نیابۆ
باوەڕت نەبۆ ئەو وەخت نە تۆی گلْ
مایەی مەیل تۆم بەر بشۆ نە دلْ
پەی چی [نپایم!] دینم دلبەرم
پەی گریان وە تێغ قیمەی جەرگم(!)
قیمە قیمەی دلْ رێزە رێزەی جەرگ
تک تک مەتەکیۆ زووخاو نە رووی بەرگ
ئەوەند تیر خار نە جەرگم دریان
چەپ و راست بیۆن چون سیخ بریان
هەردوو وە تیری مەودای خەتەرناک
مەشانی وە خەشم جەرگم مەکەی چاک
زایەلەم جە نەو زیاتر مەبۆ
ڕۆ جە رۆ خەتەر زام بەتەر مەبۆ
سا گولْنام دیدەم پەی چی کەردەنت
بێ تاوان دەینم شی نە گەردەنت؟
مەودای تیر تۆ جەرگم شکاوان
ئەی هوون جە گەردەن کێ گیرۆن تاوان؟
[قتل کر تونی!] تۆنی خەتاکار
قیبلەم وە ناحەق ها کێن تاوانبار؟
جای حاشا نییەن نەونەمام نۆ
قەتلْ من دەینەن نە گەردەن تۆ
خوداوەند وەحەق زولْف سیای وەشبۆ
مەستانۆ قیصاص هوون من جە تۆ
یا (یوم المحشر)، (ثەنایی) دلْ هوون
پەی قیصاص هوون دامانگیر توون

***

-٦-

(٤٩/ف)

سوەیل کەردەن جەم......
مەتاع ماتەم مەینەت کەردەن جەم
[گلْ!] کەندەن جە بێخ کۆی خەرمان خەم

بارکەردەن قەتار جە مەتای ماتەم
مەتا چون ماتەم پەژارەی مەینەت
ئاخ و داخ و ئاە هەم غەم هەم خەفەت
کۆگای مەرارەت لۆمەی مەلامەت
بار کەرد جە شاران خواجەی نەدامەت
بارخانەش بار کەرد تەمام جە وڵات
ئێد ئاوەرد سەوقات پەی من وە خەڵات
ئەوەڵ کەرد خەڵات باڵام کاڵای غەم
پۆشا بە ئەندام بێ زیاد و کەم
دووهەم جامەی تەن فیکر پەژارە
تەمکین دا وە تەن جەستەی بێچارە
سێهەم دێبای هەم کەرد باڵاپۆشم
لۆنگێ چون لۆمەی شانا وە دۆشم
تاجێ جە ماتەم چون میل مەزار
نە فەرق کاپۆڵ فەوقم دا قەرار
جە نەو بار دەرد کێشا بەسەردا
ڕشتەی مەرارەت پێچا بە دەوردا
کەڵپۆسێ جە ئاە سفتەی کۆی دەروون
میراس قەیس بی وە مەندەی مەجنوون
کەردش وە دەڵێن تەکیەگای باڵین
پەی راحەتیی دەرد ئێش شەوناڵین
جلبەندێ تەکەند بەند مەلامەت
قوفڵ دا نە قەد تا ڕۆی قیامەت
کەشکۆڵ [حقەآە!] سیا کاسە رەش
زنجیر دەرد داد دەستکار حەبەش!
قەرار دا پەی وەقت تەناول طەعام
[مەملووک!] جە خۆرشت تکەی زۆخ و زام
عەصای سیاسەت [باسم!] دا وە دەست
هێز زانووم سەند، پای گورێزم بەست
پاڵای نەدامەت پابەند کەرد نە پام
نەهات بی پاپێچ نە پام سەرەنجام

کەڵپۆس و کەشکۆڵ دەست بە عەصاوە
تەن وە بار دەرد سەر بە سەوداوە
مەگێڵووم بەی دەرد بەی ماجەراوە
گا مەشووم وە پێش گا وە دماوە
فەڵەک ئیجاد کەرد ئەرواح عالەم
قەڵەم ئەی بەرات نویشت وە تاڵەم
شوکرمان بە ذات فەرد فریاڕەس
نە جاگەی هانا وێشەن هاناڕەس
(ثەنایی) نییەن ئومێدش بە کەس
غەیر جە ذات تۆ بە فەریادش رەس

حیکایەتی شێخی صەنعان

یەکێک لەو بابەتە ئەدەبییە جیهانییانەی سەرنجی شاعیرانی کوردی راکێشاوە و ئەسپی بیری خۆیان تێیدا تاو داوە و، چوستانە لە بواری پەڕیونەتەوە... داستان و چیرۆکی (شێخی صەنعان)ە(١).

ئەم بابەتە بەچەند زمانی زیندووی سەر گۆی زەویی گوتراوە و نووسراوە، لە بەرایی هەموویانەوە فارسی و عەرەبییە، ئەمەیش وای کردووە رۆشنبیرانی کوردیش چاو لە گەلانی دراوسێی خۆیان بکەن و، ئەم بابەتە بە زمانی کوردیی بخەنە ناو کتێبخانەی کوردیی.

خۆشبەختانە یەکەمجار دۆزینەوە و بووژاندنەوەی ئەم بابەتەیش بەزاراوەی گۆرانیی بەر من کەوت و، ساڵی **١٩٧٨** یەکەم دەقی (حیکایەتی شێخی صەنعان)م لە ژمارە (٥٠)ی گۆڤاری (ڕۆشنبیری نوێ)دا بڵاوکردەوە و، دواتریش لە ژمارە **٦٧**ی هەمان گۆڤاردا شتێکی دیم دەربارەی هەمان بابەت نووسی.

لەم ماوەیەشدا کە کەشکۆڵی عەبدولفەتاحم لەلای مامۆستا ئیسماعیل کەریم سپیدارەییەوە دەستکەوت، بینیم هەمان بابەتی تێدایە و، لەگەڵ ئەوەیشدا کە بڕیاری بڵاوکردنەوەی سەرجەمی ئەم کەشکۆڵەم دا، ئەم دەقە گەلێ جیاوازیی لە تەک دەقەکەی پێشوودا هەیە و، بۆ کاری لێکۆڵینەوە و ساغکردنەوە گەلێ بەکەڵکە، بۆیە جارێکی دیکە لێرەدا وەک لە کەشکۆڵەکەدایە بڵاوی دەکەینەوە.

حیکایەتی شێخی صەنعان

(٢٣/ف)

بواچوون تەعریف صەنعان گومڕاه
جە گومڕاهیی وێش چۆن بەرشی جە راه
چهل ساڵ صەنعان نە قاپیی حەرەم
عیبادەت مکەرد بێ زیاد و کەم
چەنی چەهار صەد مورید سەرمەست
لاقەید بێباک راگەی حەق پەرست
ڕوێ نیشتەبی بەسەر سەجادەت
واتش: کێ کەردەن چون من عیبادەت؟
جە مەغروورییی وێش فەخرش کەردەوە
شیشەی بەدنامیش دا وە بەردەوە
شیی نە جامەی خواب چون هەردە جاران
دیش نە خاودا چەنی گشت یاران
راگەی شار رۆم گەرتش نەوەر
بە سۆز مگێڵۆ پەی دین دڵبەر

(١) جگە لەمەیش حیکایەتی شێخی صەنعانی فەقێ تەیرانمان هەیە بە زاراوەی کرمانجیی ژووروو.

ناگاه کە صەنعان نیگا کەرد جە دوور
قەڵعەی دیارەن چون شەمع کافوور
هۆڕێزا نە خاو صەنعان گومڕاه
وات بە موریدان: با بشین وە راه
بشین وە پابۆس قیبلەی وەرینم
شای نەوبەر نەمام شۆخ شیرینم
موریدان کەفتن گرد نە خاک پاش(٢٤/ف)
بەئیعزازەوە مکەردن سەناش
مواتن: گردین بەندە فەرمانیم
هەر چە مەواچی قۆچ قوربانیم
صەنعان ئێد ئەژنی خێزا بە دڵشاد
وات: ئەی موریدان هەرچی بادباد
نە کەعبەی شەریف هیمەتخواهیی کەرد
چەنی و چەند مورید روو بە را ئاوەرد
ڕوو نیان بە رای بیابانەوە
وە ئاهو ناڵەی بێسامانەوە
هەردەم مواتش: یاران هامدەم
کەی بۆ بالای یار بوینوو وە چەم؟
تا یاوان وە پای عالیی درەختێ
دیشان دیارەن قەڵاچە سەختێ
جە دوور مدرەوشۆ چون شەماڵەی نوور
شەوق مدۆ جە دوور چون شەمع کافوور
موریدان واتن: ئەی شێخ سالار
قەڵاچەی عەظیم جە دوور دا دیار
هۆڕێزە بشین وە پای قەڵاوە
بەو قەڵای عەظیم دوور جە بەڵاوە
صەنعان ئێد ئەژنی هۆڕێزا وە پا
چەنی و موریدان روو نیا بە را
تا یاوان وە پای قەڵاچەی دڵبەر
وێش وست نەرووی خاک، خاکش کەرد بەسەر
وات: ئینە یاگەی دنیا و دینمەن

نەزەرگای شەریف مەهجەمینمەن
ئێدەن ئەو مەکان دیەنم وە خاو
ئەسرینم پەرێش گوڵ بەستەن بە تاو
هەر ئێدەن پەرێش گرگرانمەن
مەکان و ماوای دیدە و گیانمەن
هەر ئێدەن جە شەوق دیدارش مەستم
خۆشا بەحاڵم یاوا بە دەستم!
بە تاقیی ئێدەن کەعبەی مورادم
مەنزڵگای شەریف سەرو ئازادم
پەی ئێد جە زەمزەم هۆرگێلاّم جە ناو
پەی ئێدەن چەند شەو نەکەردەنم خاو(٢٥/ف)
مەدام بە خۆراک قنیاتم خەمەن
پەی ئێدەن دایم کارم ماتەمەن
ڕەهبانان بە تاو بەردشان ئەحواڵ
دەر ساعەت پەرێ تەرسای سۆسەن خاڵ
واتشان: شەخسێ جە موسوڵمانان
مکەرۆ زاریی شین فراوان
دیارەن چەمان بێقەرارێوەن
دڵ زەلیل زام دووریی یارێوەن
ئەسرین نە دیدەش چون سەیل موارۆ
دیارەن چەمان عیشق تۆ دارۆ
(تەرسا) ئێد ئەژنی خێزا بەصەد ناز
چەنی کناچان ئامان وە پێشواز
ئاما وە یاگەی بەرز دیاریی
وێش پەی ئەو شەخصێ مکەرۆ زاریی
ریش وێنەی قاقوم نادیرەی شاران
یا بەفر هامن جە سەر نساران
چەنی چەند مورید مەست دێوانە
جە رای نادانیی شەیدای زەمانە
وێڵ و هەراسان چون ئاهووی تەتار
بێخورد و بێخواب لەب تەئەسوفبار

بە تاقیی زانا شێخ صەنعانەن
شێخ ئەکابیر هەم موسڵمانەن
چون شەمس خاوەر سەر کێشا وە بەر
واتش: ئەی صەنعان وەش ئامای بەخەیر
ناغافڵ صەنعان دیا وەلاوە!
وێش وینی دنیاش مدرۆن وەپاوە
هۆڕێزا وە پا سەجدەی زەمین بەرد
تەرسا جە رووی ناز عەلەیک پێش سپەرد
روخ مالاّ نەخاک... وە یار
واتش: ئەی تەرسا زینهار صەد زینهار!
من شێخ صەنعان مواچان نامم
ئەر قەبووڵت بۆ بەندەفەرمانم
پەی تۆ ئەراگێڵ دەور یانانم
پەی تۆ خاک وە سەر پۆڵ بانانم!
پەی تۆ ویەردم جە کەعبەی شەریف
ئامام واستانەت بیاویم حەریف(٢٦/ف)
پەی تۆ شەو تا رۆ شین و زاریمەن
پەرێ تۆ دایم بێقەراریمەن
پەی تۆ نە جەرگم زووخاو سەرکەردەن
پەی تۆ وێم بەردەن شەرارەی مەردەن
پەی تۆ چەند وەختەن نەکەردەنم خاو
پەی تۆ دەروونم گڕبەستەن وە تاو
پەرێ تۆ جە گیان شیرین ویەردم
تۆ بدیە بە رەنگ روخسار زەردم
پەی تۆ بێزارم جە قەوم و خوێشان
وێم کەرد بەسەر گەرد راگەی کەشیشان
دەخیلم ئەی ماە شەمس خاوەریی
رەحم بە سککەی سەفیدم کەری
تۆ بۆ بە حاجەت راگەی کەلیسا
ببەخشەم بە لوطف ئەنفاس عیسا
با رەحم خەیرت بەیۆ بە حاڵم

خەیلێوەن پەرێ دینت عەبدالّم
تەرسا ئێد ئەژنی زەردەش بەردەوە
بەو لەعل لە بان (ماء الورد)ەوە
واتش: ئەی صەنعان پڕ ئەندووە بار
ئازارت کێشان پەرێ دین یار
(...قچن!) پەی شەخصێ چون تۆ
خەیاڵان خام نەدڵ باوەرۆ
تۆ شێخ صەنعان موسوڵمانانی
ئەکابیر زادەی (عظیم الشان)ی
ئیسە عاشقیی بە تۆ یانی چێش؟
شۆ بە ماوای وێت پڕ دەروون رێش
مەکێشە پەی من هەناسان سەرد
چە وەقتەن؟ وادەی جەوانیت ویەرد!
تۆ پەی من تازە یە شەیدا مبی
نەی سەر وەقتەدا تۆ رسوا مبی
مەکێشە ئازار سوود نەدارۆ پێت
چەنی موریدان شۆ بە یانەی وێت
تۆ شێخ کەبیر دین حەق پەرست(٢٧/ف)
من گەبر تەرسای مەست بتپەرست
حەرفێ مواچوون کەس نەبۆ دڵگیر:
کەی بییەن نەمام (کروی!) دار پیر؟
من باز شەشدانگ تەوار سەرمەست
چە لایق بە تۆ وێم کەرۆ پەیوەست؟
با ئینصافت بۆ ئەی شێخ کابەر
من نەونەمامم تۆ دار بێبەر!
هەنی بەی تەورە مەکەر گفتوگۆ
موسوڵمان چەنی تەرسا چۆن مبۆ؟
ئەمجار تۆم بەخشا بە دین عیسا
بە ناڵەی ناقووس بانگ کڵیسا
وەرنە بواچوون من وە روهبانان
کەرات وە عیبرەت گشت موسوڵمانان

صەنعان ئێد ئەژنی دڵ ئاوەرد بەجۆش
واتش: ئەی تەرسای مەست مەیفرۆش
تەعنە مدێ لێم سککەم سەفیدەن
ئەر صەد سەفیدەن بە تۆم ئومێدەن
تایێ جە کلاڵف سیای ئەشەد بۆت
پەروەردەی سۆسەن پای توغرای لیمۆت
وزیم نەگەردەن ... ...
تەجدید بۆ پەی دەفع هووناوان
بەڵکم جە بۆی زوڵف عەنبەربۆی دڵبەر
تاف جاهیلیم پەیدا بۆ جە سەر
تاکە عەشق تۆم جەوان کەردە بۆ
شەراب عەشقت وە من وەردە بۆ
واتش بواچوون روهبانان هوونت
جەی زێدە کەران ئاوارەی توونت
ئەوسا پەی دینت ویەردم جە گیان
جە کەعبەی شەریف ئامام بەی مەکان
ڕازیم وە مەردەن نە ئەی ژیانە
هەردەم مدەی لێم صەد تیر و تانە
عەشق تۆ بییەن وە پاپێچ پام
خورد و خواب یەکسەر لێم بییەن حەرام
پەی چی رسوایی مکەرە پەی وێت
عالەم گشت زانان صەنعان بییەن شێت(٢٨/ف)
ئەوسا من کەفتم بەی ماجەراوە
چاو رسواییم شیی وە دماوە
ئەو رۆ من ئامام جە یانەی ئەڵڵا
تەپڵ بەدنامیم جە عالەم ژەنیا
هۆر گەردم نییەن من جەی مەکانە
مبووم وە سەرگەرد نام بتخانە
بە ئەبرۆی کەمان قەڵەم کەشیدەت
وە نەقش موژان شانای دوو دیدەت
وە ئەفشانیی زوڵف سیای چین چینت

چەموەردەن نە دەور گۆنای جەمینت
وە گۆنای گولڕەنگ بەدر مونیرت
وە شەعشەعەی شەوق رووی عالەمگیرت
بە دورج یاقووت پڕ جە مرواریت
بە خاڵ هیندووی بەرز دیاریت
بە چای زەنەخدان ترنج زەردت
بە گەردن صاف مینای بێگەردت
بە سینەی بێخەوش لیموان زەرد
مەدام بە شەونم قەترەی (ماء الورد)
وە بەرزیی بالای سوەیل رێژیدەت
بە تاق ئەبرۆی قەڵەمکەشیدەت
یە گشت سەوگەند بۆ دەست من پێوە
گرفتار تۆم شای شیرین شێوە
باقیی ئیختیار بە دەست وێتەن
هەرچی مواچی سەرم نە رێتەن
عەشق تۆ بیەن وە پاپێچ پام
حاڵ من ئێدەن عەرز کەردم تەمام
بەرشیەن جە عەشق صەمەد جە دەستم
وەس (منام!) بکەر صەنەم پەرستم
وەرگەردم نییەن نە پای قەصر یار
ئەر صەد کە ماچیی کرام سەنگەسار
تەرسا ئێد ئەژنی زاناش بە تاقیی
عەقڵ و هۆش شێخ نەمەندەن باقیی
ئاشفتەی عەشقەن نمەبۆ عیلاج
وە ئیخلاص نیان قەدەم نەرای خاج
واتش بە صەنعان: ئەی شێخ کامڵ(٣٠/ف)
ئەر تەماعت هەن مواد بۆ حاصڵ
وەختێ چەنی من میاوی بە کام
هەرچیی مواچوو کەری سەرەنجام
ئەوەڵ: بنۆشە جورعەی جام مەی
بە یاد دەوران کەیکاوس کەی

دوەم: کوتوبان قورئانت یەکسەر
بسۆچنە جە لام، سوجدە وە بت بەر!
سێیەم: چەند وەختەن من بێ شوانم
تا چەندێ... چەنی خووگانم
هەرکەس نە رای عەشق مبۆ گرفتار
ئەڵبەت مکێشۆ جەفای رۆزگار
تاکە نەکێشی جەفای رۆزگار
کەی مبی پشتان بەژن باڵای یار؟
(بدار المجوس بکورەء زمزم!)
هەر چە مواچوون بێ زیاد و کەم
بە ئەوج کلیسا بە یانەی حەرەم
بە دین ئایین عیسای بن مەریەم
وەختێ سوجدەت بەرد بە رووی بتخانە
بە دین رەسوول وێت کەرد بێگانە
شەرت بۆ چەنی من بیاوی بە کام
بە دڵواز وێت بنیشی وە لام
صەنعان وات: بەڵێ بەندە فەرمانم
هەر چە تۆ ماچە قۆچ قوربانم
تەرسا جامێ گەرت بە دەستەوە
بە صەد غەمزە و ناز دیدەی مەستەوە
بەردش پەرێ شێخ بە دڵوازەوە
واتش: بنۆشە جە رووی نازەوە
صەنعان هۆڕێزا جامش گرت بە دەست
بۆسا بان دەست نیگار سەرمەست
موریدان تەمام ئامان بە فوغان
واتشان: ئەی شێخ مروەتەن ئامان!
خودا خێرت دا، ئینە چە فکرەن؟
هۆڕێزا بشین یە ماوای گەورەن
وات بە موریدان: پاسە بیەن کار(٣٠/ف)
وەرگەردم نییەن نە پای قەصر یار
ئەر دلبەر گەورەن منیچ هەر گەورم

وەس بدەن ئازار هەم جەفا و جەورم
یەکێ وات: ئەی شێخ تۆ رسوا مبی
پەی دین دڵبەر چون تەرسا مبی؟
وات: دین تەرسام ئەو رۆ کەرد قەبووڵ
هۆرگێلام جە دین هەم خودا و رەسوول
یەکێ وات: ئەی شێخ مەر نمەزانی
ئیمان مەفرۆشی زوننار مستانی؟!
وات: ئەو رۆ جە دین ئیمان ویەردم
دڵ وە غەمزە و ناز دڵبەر سپەردم
یەکێ وات: ئەی شێخ دۆزەخ نە راتەن
هۆرێزا وادەی ذیکر و صەلاتەن
واتش: جە ئاهم ئاهیر مرێزۆ
شەرارەی دۆزەخ جە من مخێزۆ
یەکێ وات: ئەیشێخ خودات شی جە دەست
قائیل بیت بە دین تەرسای بتپەرست
واتش: خودای من دین دڵبەرەن
ئیمانم بالای ماه ئەنوەرەن
یەکێ وات: لوا جە یادت خودات
[تنی!] نە فیکر ویرد و تەسبیحات
وات: خودا ئەو رۆ بەرشیەن جە دەست
یاوام وە قاپیی کەڵیسا و کەنیشت
ئەو رۆ بەرگەردم هەوای تەسبیحات
جە کەعبەی شەریف ئامام بەی وڵات
یەکێ وات: ئەی شێخ کەراماتت کۆ؟
خەوف عەرەصات موکافاتت کۆ؟
وات: جە موکافات من نەدارەن باک
بێزارم جە دین پادشای لەولاک
یەکێ وات: وادەی (الله اکبر)ەن
واتش: ئەکبەرم دین دڵبەرەن
یەکێ وات: عیلمت یەکسەر شی وە باد
واتش: جە رای دۆست هەرچە باداباد

یەکێ وات: ئەی شێخ وادەی نمازەن(٣١/ف)
یە وادەی سوجدەی شای بێنیازەن
واتش: من سوجدەم وە بت ئاوەردەن
تەرک تەمامیی مەقصوودم کەردەن
یەکێ وات: ئەی شێخ یە وادەی ذیکرەن
بکەر ئیستیغفار، ئینە چە فکرەن؟
وات: کۆڕەی زیکرم چەنگ و روبابەن
ئیستیغفار من شیشەی شەرابەن
موریدان دێشان حاڵش پەشێوەن
واتن: بە تاقیی یە کار دێوەن
زاناشان کە شێخ دڵ بەستەن بە خاج
دەواش هیچ نییەن نمەبۆ عیلاج
یەکسەر روو کەردەن نە کەعبەی موراد
واتشان بە شێخ: بنیشە بە شاد
شێخ دیش کە یاران جە لاش بێن رەوان
کێشا بەسەردا بادەی ئەرغەوان
هەرچەند خەلایق مکردشان مونا
قەول بە کەس نەکەرد قورئان سۆچنا
دین تەرسای گەبر وەرنەدا جە دەست
روو کەرد وە قاپیی کەڵیسا (انکشت!)
لوا وە پای بت سوجدە بەردەوە
مالاش وەی گۆنای رەنگ زەردەوە
واتش: جە خودای گەردوون ویەردم
ڕوو وەی ئاستانەی بتان ئاوەردم
ئەر صەد من عاصیی شەرمەسارەنان
پەی دین دڵبەر بێقەرارەنان
مەبۆ مورادم جە لاش بۆ حاصڵ
هیجران بالاش نەبەروون وە گڵ
ئێد وات خەرقەش جە بەر کەندەوە
سیخش دا بەلا، تەسبیح شەندەوە!
زوننارش مبەست وێنەی روهبانان

زار زار مگروا نەپای بتخانان
[یخش!] دا وە لا وێنەی نەصرانیی
بەرشی جە مننەت خودای رەببانیی
دڵ بەستەن وە بت بەرشی جە رای دین(٣٢/ف)
روهبانان وە شێخ کەردن ئافەرین
مناشان مکەرد جە ئاه و زاریی
کەردشان چەنی خووگان پەرواریی
تا وادەی چەند ساڵ شوانیی مکەرد
دایم مکێشا هەناسان سەرد
شوانیی مکەرد تا بە خۆرئاوا
مشی وە یانان پەرێ ماڵئاوا
دڵبەر بەو لەنجەی خەرامانەوە
صەنعانش نیا بە رووی خوانەوە!
ئەو چەنیی خووگان شەو نە پای حەصار
زار زار مگروا نە هیجران یار
چەند ساڵ بەی دەستوور صەنعان دا بەسەر
مەست (لایعقل) جە دین دڵبەر

***

بشین بە سەروەقت جەرگەی موریدان
شین بە دماوە خاتر پەرێشان
هەر چل موریدان روو نیا بە راه
یەلغارشان کەرد تا یانەی ئەڵڵا
هەرکەس جە صەنعان مەپەرسا خەبەر
جە گومڕاهیی ئەو مەواتن یەکسەر
واتن: بە تاقیی عەشقش ها نەسەر
عیلاجش نییەن پەی دین دڵبەر
مەگەر لوطف حەق بیاوەش وە داد
وەرنە عیلم شێخ گشت لوا وە باد
شەخصێ بزورگی صاحیب کەرامات
حەل مبی جە لاش هەزار موشکلات
خەلیفەی بزورگ شێخ صەنعان بی

صاحیب عیلم و فەضل عالیی مەکان بی
چەند ساڵ لوا بی بەزم سەیاحیی
بێخەبەر جە کار کردەی ئیلاهیی
ناگا ، جە تەقدیر راش کەفت نە حیجاز
موریدان تەمام لوان وە پێشواز
ئەحواڵ صەنعان پەرسا جە یاران
جە دیدەی یاران ئەسرین مواران
تا یاوان بە شار کەعبەی موعەظەم (٣٣ /ف)
وضوو تازە کەرد بە ئاب زەمزەم
روو کەرد نە حەرەم سەتتار سرپۆش
کەردش ستایش پادشای غەففار (!)
روو مالا نە خاک کەردش موناجات
لالا نە دەرگای (قاضی الحاجات)
واتش: یا کەریم کەرەمدارەنی
ئاگاه جە بەندەی شەرمەسارەنی
یا حەق باجەتی حەزرەتی رەسوول
ئیستیدعای بەندە بکەرە قەبوول
صەنعان خەلاص بۆ جەی ماجەراوە
جە گومڕاهیی وێش لوان بە راوە
ئێدش وات لالا تا بە خۆرئاوا
دۆعاش بە هەدەف ئیجابەت یاوا
فاریغ بی جە هۆش جە سوجدە بەردەن
زاناش بەصەریح یە خاوش بەردەن
واتن: بێدار بە ئەی یار خەمخوار
دۆعات قەبووڵ کەرد سیرپۆش سەتتار
هۆرێزا بشۆ تا بە شار رۆم
بیاوە بە داد شێخ ئەختەر شووم
عابید ئێد ئەژنی لەرزا ستێزا
جە خاو شیرین دەر ساعەت خێزا
وات بە موریدان: بشین بە راوە
ئینشاڵڵا کەرین پشت بە خوداوە

به تەوفیق حەق بینای بان سەر
جە [کوزەی فرقان!] ماوەرووش وەبەر
یاران واتشان: بەندە فەرمانیم
بەندەی کەمتەرین شێخ صەنعانیم
جە کەعبەی شەریف خواهیی کەرد هیمەت
چەنی موریدان روو بە راه ئاوەرد
چەند شەو تا بە رۆ کەردشان یەلغار
تا یاوان وە پای قەڵاچەی کوفار(٣٤/ف)
یاوان بەو مەسکەن نشین وە زەمین
کەردەن ستایش جیهان ئافەرین
دیشان شێخ چەنی بەستە زبانان
ویڵ - وێڵ مەگێڵۆ چەنی شوانان
خەرقەی روهبانان کەردەنش نە وەر
مکەرۆ زاریی جە عەشق دڵبەر
زوننارش بەستەن چەنی کەشیشان
رەنگ زەرد و زایف خاتر پەرێشان
شین بە نەزد ئەو موریدان یەکسەر
سەلام دان وەنەش مدران وەراوەر
نە دەور صەنعان گردین بەستن کۆ
خێزا جە یاران زایەڵەی بێشۆ
خەلیفە واتش: ئەی شێخ کامڵ
پەی چی کەفتەنی نە فکر باطڵ؟
پەی چێش دین حەق وەرمەدەی جە دەست؟
قائیل بیت بە دین تەرسای بتپەرست؟
جە کەعبەی شەریف جە چەشمەی زەمزەم
ئامای بەی وڵات پەی دین مەریەم!
کۆ ذیکر تەوحید؟ کۆ تەسبیحاتت؟
کۆ یاهوو یاهووی وەقت صەلەواتت؟
کۆ (الله، الله) سۆز و نیازت؟
کۆ داد و تەکبیر وادەی نمازت؟
کۆ دەنگ ئەوراد هەردە جارانت؟

کۆ دەست دۆعا و چەنی یارانت؟
خەوف عەرەصات مەردەن نیەن پێت؟
ئەی شێخ کامڵ فکر کەر پەی وێت
دنیا بێوەفان سوود نەدارۆ پێت؟
خەوف جە حەق بکەر مەردەن ها نەرێت
چە نیسبەت دارۆ بە تۆ عەشق یار؟
عەیبەن پەرێ تۆ ئەی شێخ سالار
عەشقێ خاصەن نە دەروونت بۆ
جە هەردوو دنیا رەهنموونت بۆ
نە عەشق تەرسای مەست مەیپەرست(٣٥/ف)
پەرێ دین یار بەر بشۆ جە دەست
صەنعان ئێد ئەژنی دەروونش جۆشا
چون سەیل وەهار جۆشا و خورۆشا
وات: ئەی راویار هەرزەی هەرزەگۆ
هەی هوو من جە کۆ دینی تۆ جە کۆ؟
دین و ئیمانم دین دڵبەرەن
چە پەروام جە خەوف رۆز مەحشەرەن؟
وەس عەزابم دەر بەشق خودای وێت
بشۆ نە رای وێت، خەیر بەیۆ نە رێت
مەعلوومەن خۆ تۆ ئەحواڵ نەزانی
ئەفسانەی بێسوود پەی کێ موانی؟
ئیمان یەکێ بی وە بت سپەردم
من جە خوداوەند عالەم ویەردم
صوب ناڵەی ناقووس کەڵیسا و کەنیشت
خاصترەن جە دین موسوڵمانان گشت
جامێ بادەی ناب جە دەست دڵبەر
خاصترەن جە لام جە ئاب کەوثەر
تایێ جە کڵاف ئەشەد بۆی تەرسا
خاصترەن جە لام جە خەرقەی عیسا
من تەرسام عیشق نە دەروون کەفتەن
ماچیی دەروونم بڵێسەی نەفتەن

هەرکەس عەشق یار نەدارۆ نەسەر
ماچیی کۆرێوەن جە کۆران بەتەر
سەرم ئاشوفتەی عەشق دڵبەرەن
جە پەروام جە دین خودای ئەکبەرەن
من پەرێ شێوەی مەست رووی جانان
بێزارم جە دین گشت موسوڵمانان
تا چەنی خووگان نەگێڵۆ بە زار
کەی مەبۆ نەصیب ماە جیهاندار؟
تاکە نەکێشۆ جەفای رۆزگار
کەی مەبۆ نەصیب ئەو خاڵ روخسار
تا نەبۆ جە دین صەمەد هەراسان
کەی مەیۆم بە دەست صەنەم بە ئاسان؟
دیارەن هەرزەی هەرزەکارانی
بێ خەبەر جە حاڵ دەردەدارانی
تا حاڵ جەفای عەشق پەنەت نەیاوان(٣٦/ف)
ئەحواڵ نەزانی، نەداری تاوان
ئێدش وات ئەسرین رێزا جە سەردا
روو کەرد چەنی خووگ بەو دەشت و دەردا
موریدان دیشان نمەیۆ نە رام
[نن کردن بدف!] تیر و تانەی عام
واتن: سەعیمان گردین بی باطیل
مەر ذات بێ میثل دانای (لم یزل)
شامیل بۆ پەرێش لوتف سوبحانیی
بەرشۆ نە تۆڕدام راگەی شەیتانیی
وەرنە راگەی چەفت گەرتەنەش نەوەر
وەرگەردش نییەن جە دین دڵبەر
یەکێ وات یاران بشین بەراوە
دیسان روو بکەین بە شا راگاوە
یەکێ وات: مەشۆن تا بە شار هیند
یەکێ وات: مەشۆن تا بە شار سەند
یەکێ وات: بە ذات دەهەندەی داوەر

راگەی شار رۆم مەگیرۆ و نەوەر
یەکێ وات: بە لوتف پادشای سوبحان
مەشوون وە پابووس ئاغەی خوراسان
یەکێ وات: جە تاو تاسەی [منامین!]
مبۆ من بشوون بە شار غەزنەین
یەکێ وات: یاران ئەمجار بە تاقیی
مەشوون وە راگەی شیروان شماقیی
یەکێ وات: جە تاو تانەی کەشیشان
مدارام نییەن تا بە کرماشان
یەکێ وات: مەشوون تا، بە شار فارس
نەوینۆ بە چەم ئەی قسە و ئەی باس
یەکێ وات: مەشوون تا بە ئەصفەهان
پەنا مەبەروون بە ذات سوبحان
یەکێ وات: مەشوون تا شار بەغداد
چۆگە مەنیشوون هەرچە بادا باد
یەکێ وات: جە دەست شێخ موشەوەش
من مەشوون بەشار حەبەشی حەبەش
یەکێ وات: یاران ئەمجار بە ضەروور(٣٧/ف)
مەبۆ من بشوون پەرێ نەیشابوور
یەکێ وات: مەشوون من پەی (سەوزەوار!)
جە تاو تانەی ئەی قەوم کوفار
(القصە) یاران هەر یەک بە شارێ
هەر یەک پەی وێشان کەردەن ئیقرارێ
خەلیفە واتش: ئینە چە فکرەن؟
هۆرێزەن وە پا یە وادەی ذیکرەن
وضوو تازە کەن بە ئاب زوڵاڵ
بکەرین نمای حەیی لایەزال
ئەوسا بکەرین تەوحیدێ پەرێش
بەڵکم ببۆ رام شێخ دەروون رێش
بەڵکم جە ئەلطاف جیهان ئافەرین
صەنعان باوەرمێ هەم نە راگەی دین

یاران واتشان: هەر ئێدەن سەڵا
پەنا ببەریم بە ذات ئەڵڵا
نیشتەن وە پای ذیکر جەرگەی موریدان
کەردەن ستایش پادشای جیهان
جەناڵەی یاهووی یاهوو یا مەنهوو
گڕە کەفت نە جەرگ صەحرا و کەش و کۆ
مەلان جە سەما گشت ئامان بە وار
مەدهۆش بین جە ذیکر پادشای قەههار
هەم جانەوەران نەو دەشت و دەردا
خورۆشان بە تاو ئامان جە سەردا
تا یاوان وە لای کۆڕەی موریدان
(صدق) مەواتن بە ذات سوبحان
خووگان ستێزان بە یەلغار ئامان
سەرسام بین جە نام پادشای جیهان
لەرزان جە هەیبەت کۆڕەی ذیکرەوە
چەم نیان وە هەم شین وە فیکرەوە
صەنعان ئێدش دی دڵ ئاوەرد بە جۆش
سەر نیا وە بان عەصا شی جە هۆش
چون ئاما بە هۆش بانگش نەوەردا
خاک رووی زەمین مەکەرد بەسەردا
زار زار مگروا جە شەرمەساریی
دەست بەرد پەی حاجەت بە دەرگای باریی
مەواتش: یا رەب تۆبە و ئیستیغفار
بویەر جە تەقصیر بەندەی شەرمەسار(۳۸/ف)
جە خواجە کەرەم جە بەندە تەقصیر
عەفوکەر هەر تۆن پادشای کەبیر
سیوای تۆ کییەن کەرەم بێشومار؟
ببەخشە گونای بەندەی شەرمەسار
پەی چێش کە مەعبوود کەرەمدارەنی
ئاگاه جە دەروون گونەهکارەنی؟
با رەحمەت بەیۆ بەی حاڵەتەوە

بەی سککەی سەفید خەجاڵەتەوە
ئێدش وات، زوننار جە بەر کەندەوە
هەر تا دەستش گرت تەسبیح شەندەوە
روو ماڵا نە خاک لوا بە سوجوود
مگروا بە زار نە دەرگای مەعبوود
نیدایێ ئاما نە دەرگای باریی
واتش: ئەی صەنعان مەکەرە زاریی
مەلایک ئامان تەمام بە خورۆش
واتن: عەفوت کەرد سەتتار سیرڕ پۆش
صەنعان ئێد ئەژنی هۆرێزا وە پا
وات بە موریدان با بشمێ وە راه
ڕوو هەر نە دەرگای بێنیاز کەریم
شوکر و ستایش بە جا باوەریم
خەلیفە و مورید شوکرانە کەردەن
دیسان روو بە رەب کەعبە ئاوەردەن
روهبانان خەبەر پەی تەرسا بەردەن
واتن: شێخ صەنعان روو بە راه کەردەن
لەرزا جە هەیبەت، سۆزا وێنەی توور
جە شەوق لیقای پادشای غەفوور
جە گومڕاهیی وێش لەرزا ستێزا
ئەسرین چون دانەی مرواریی رێزا
جام [باذباب!] جە دەست شەندەوە
کۆرپە حەیتاران یەک یەک کەندەوە
رێحان کەردەبی وە پەرچین گوڵ
پەیا پەی مەکەند وە بێ تەحەممول
واتش بە دایە ماه بێ ئەندێش:
چێش کەروو چەنی صەنعان دڵڕێش؟
ماچان: هەم لوان بەدین وێشان(۳۹/ف)
مەعلوومەن جە من دەروونش ئێشان
پەی من بێزاریی جە دین رەسووڵ
پەی من چەند ساڵەن خاچ کەرد قەبووڵ

پەی من سەجدەش وە بت بەردەوە
پەی من تەرک ماڵ کەعبە کەردەوە
پەی من بێزار بی جە دین وێشان
پەی من چەند عەزاب سیاسەت کێشان
پەی من چەنی خووگ کەردش شوانیی
پەی من پۆشانش خەرقەی روهبانیی
پەی من بی جە گیان شرین ویەردەن
پەی من چەند جەفای بێسوودش بەردەن
شی بەڕاگەی حەق نەدارۆ عیلاج
مەشوون بە دماش بێزارم جە خاج
من جە بتخانان گەوران مەویەروو
روو نە ئاستانەی کەعبە مەکەروو
بەڵکم بە حاجەت رەسووڵ سەروەر
بویەرۆ تەقصیر خودای بان سەر
مەعبوود ئەو کەسەن [کم کردەء راهن!]
ببەخشۆ گونام لوتف ئیلاهەن
بت پارچەی [جمهور!] چێش مەیۆ جە دەست؟
صەد لەعنەت بە دین تەرسای بتپەرست
مەشوون تا بە سەیر سەرچەشمەی زەمزەم
بەڵکم چەنی ئەو بیاویم بە هەم
ئێد وات و خێزا وێنەی سەوڵ تەڕ
روو نیا نە رای بیابان و بەڕ
دایە و کەشیشان کەفتن نە دماش
بە ئیعزازەوە مەکەردەن سەناش
دایە وات پەنەش: ئەی ماه تابان
ئینە چە فکرەن بە خاتر یاوان؟
تۆ دین عیسا وەرمەدەی جە دەست
مەشیی نە راگەی دین حەقپەرست!
عەیبەن پەرێ تۆ هومەیلای پەریی
پەرێ راگەی حەق جە دین بویەریی
ئەرێ نەونەمام نازدار باوان

مەر حەیات نییەن تۆ جە بتخانان؟
مەر غەریبیی تۆ چە کەلێسا (٤٠/ف)
بەرمەشی جە دین ئەنفاس عیسا؟
مەکەر فەرامۆش شیر سەفیدم
هەنی کێ مەبۆ نە جای ئومێدم؟
رەنج صەد ساڵەم مەدەرە وە باد
حەقسای مادەر باوەرە وە یاد
واتش بە دایە: وەسدەر ئازارم
جە دین تەرسا خەیلێ بێزارم
ئیمشەو من رەسوول ئاما نەخاوم
ڕۆشەن بی جە نوور رۆشنیی چاوم
جە یانەی تاریک من ئامام وەبەر
قایل بیم بە ذات خودای بان سەر
مەبۆ حەرف من بکەری قەبوول
گشت بشین بە دین حەزرەت رەسوول
ئێدش وات ئاما تا بە لای یاران
مەڕێزا ئەسرین بە چەم چون واران
کەفت نە دەست و پای شێخ ئەندووهبار
واتش: ئامانەن زینهار صەد زینهار
بۆ بە عەشق نام دەهەندەی داوەر
بێزارم جە بت، موسوڵمانم کەر
صەنعان ئێد ئەژنی خەیلێ بی وەشحاڵ
رووکەرد وە بارگەی بەرز لایەزال
وات: شوکرم بە تۆن پادشای غەففار
تۆ بەخشای گونای بەندەی شەرمەسار
وەختێ رەزات بۆ حەیی لایەنام
تەرسا ماوەری بە دین ئیسلام
گشت کردەی وێتەن ذات سوبحانیی
بە صەنعان مدەی خەرقەی روهبانیی
جە مەغرووریی بی ئەی بەندەی بەدبەخت
کەفتە بی نە رای مەینەتان سەخت

شەیتان جە رام بەرد شیم بە هەردەوە
شیشەی بەدنامیم دا بە بەردەوە
... چێشەن جە کۆن تاوانم(٤١/ف)
کەردی وە چووپان جەرگەی خووگانم
کەشیشان دەرلاد حازر بین جە لاش
هەر یەک جە لایێ مەکەردەن سەناش
بەردشان بە شار تا قەصر زەڕگار
بت و بتخانان کەردن یەختەسار
دڵبەر چەنی قەوم خوێش و دڵدارش
ئەهل و ئەحشامش، ناحیەی شارش
یەکتای لامەکان کەردشان قەبووڵ
ئیمان ئاوەردن بە دین رەسووڵ
حەقا کە مەعبوود هەم بێباکەنی
ئیجاد کونەندەی نۆ ئەفلاکەنی
بە ئایین و دین شەرع پێغەمەر
بەستشان نیکاح ماه مونەوەر
یاران بە دڵشاد مەکەردشان جەخت
کەردن تەدارەک تا بە چەندێ وەخت
ئەساسەی شادیی کەردشان تەیار
ئامان خەلایق بە قەصر زەڕکار
سۆز مەقامات ساز خۆش ئاهەنگ
رەقص رەقاصان شەیدای شۆخ و شەنگ
نازک مەهوەشان بێ پەروا جە غەم
دەست چۆپیشان دان بە دەست هەم
مەگێلان بە ناز چون ئاهووی ختەن
منمانان جە تەرح گوڵغونچەی چەمەن
سە شەبانە رۆ شادیی نە کار بی
یەک شەب جە ئەلطاف لوطف ئەڵڵا بی
صەنعانشان بەرد وە قەصر دڵبەر
هۆرێزا وە پا خورشید خاوەر
داخڵ بی نە بورج ماه و موشتەریی

لوا پەی پابۆس پەریزای پەریی
سەلام کەرد وەنەش نیشتن وە زەمین
کەردن شوکرانەی (رب العالمین)
صەنعان جەو دەمدا کوورەش بە تاو بی
بێ صەبر و ئارام بێ خورد و خوا بی[(١)]
گەنجوور خەزانەی گەنجش دا بەدەست(٤٢/ف)
وێنەی نەقش سم غەزالەی سەرمەست
کلید بەرئاوەرد شەند وە قوفڵ زەڕ
[پیدا کرد جە!] کان یاقووت ئەحمەر
بە دڵواز وێش دەست بەرد پەرێ خاج
رەوان بی عەقیق یەمەن نە رووی عاج
[قدرەء نقرەء!] خام کریا زەڕ ئەفشان
کلید بەرئاوەرد جە گەنج پەنهان
مەدهۆش بی کلید جە گەنج گوهەر
چون مەستان مەست بەر ئاوەرد وەبەر
صەنعان عەمامەش بەسەر نیاوە
بەند پەردەی گەنج بە هەم دریاوە
فاریغ بی نە عەیش شی نە جامەی خەو
ساکین بی جە دەست شەونالێن شەو
جە لوطف بێچوون حەیی لایەنام
صەنعان چەنی یار هەم یاوا بە کام

(١) لێرەدا (خوا) نووسراوە، بەڵام ئەگەر (خاو) بێ باشترە.

حیکایەتی فەقێ و جۆلا

لە سەرەتای خوێندنم لە حوجرەدا چەند جار گوێم لە هاوەڵانم بووە بەیتێک شیعریان بەم شێوەیە:

دایە مەمدە بە جۆلا

... زلە و ناقۆلا!

دایە بمدە بە فەقێ

... تیژە و دەچەقێ!

دەخوێندەوە، ئەم وشانە وەک گەلێ شتی دی لە مێشکمدا چەسپیی و، ئیتر نەمدەزانی ئەم بەیتە لە چیەوە هاتووە و لە چی وەرگیراوە. ساڵ هاتوچوو و پتر لە ٣٠ ساڵ بەسەر ئەو باسەدا رابورد، تا ئەمساڵ دەستخەتی (عەبدولفەتاح)م کە بابەتگەلی جۆراوجۆری تێدایە، دەستکەوت لەناو ئەو بابەتە نەوازانەدا بابەتێک سەرنجی راکێشام، کە لە کۆتاییدا نووسراوە (تمت شد حکایت فقه و جولا) واتە: حیکایەتی فەقی و جۆلا تەواو بوو.

کە ئەم ناونیشانەم خوێندەوە و هەندێکم لە شیعرەکان تاوتوێ کرد، ئەو بەیتەم بیرکەوتەوە کە لە سەرەتای خوێندنمدا – وەک گوتم – بەر بای گوێم کەتبوو و لە مێشکمدا مابووەوە. دیارە ئەم بابەتەیش – بەپێی ئاگاداری من – نەوازەیە و تا ئێستە لە سەرچاوەکانی دەست پێگەیشتووی ئێمەدا ناوی نەهاتووە و، باسی نەکراوە. بۆیە ئەم هەلەم بۆ خواست و، گوتم با هەر چۆن هەیە باسەکە بەگوێی مێژووی ئەدەبی کوردیی و ئەدەبی حوجرە و فەقێدا بدەم.

بە داخەوە ئەم حیکایەتە بەر کۆتایی دەستخەتەکە کەوتووە و، بەشێکی پواو و کووژاوە و، پەرپووتە و، زۆر بە زەحمەت ئەمەم لێ هەڵکڕاند کە لێرەدا دەیخەمە روو.

هەر بەهۆی ئەوەیشەوە کە سەرەتاکەی ئاوایە ئەگەر بمانەوێ کەمێک بەشوێن لایەنەکانی دیکەی حیکایەتەکەدا بچین. وەک ئەوەی بزانین کەی دانراوە؟ کێ دایناوە؟ لە چ ناوچەیەکدا بووە؟ چەند بەیت بووە؟ رووداوەکە راست و واقیعیی بووە یان نا... و؟ چەند پرسیاری دیکەیش ئەوا بەداخەوە وەڵامی روون و دروستمان لە دەستدا نابێت. ئەوەندە هەیە – وەک لە کۆتایی حیکایەتەکەدا هاتووە – کە جۆلای هەژاری شکستخواردوو چەند گەز قوماش زیان دەکات و زیانەکەی بە (تومان) لە یەک دەدرێتەوە و، کەمێکیش زاراوەی دەقی حیکایەتەکە پاڵپشتی دەکات... دەتوانین بۆ ئەوە بچین حیکایەتەکە لە کوردستانی ئێراندا روویداوە، یان نووسراوە.

دوای ئەمانەیش کە لایەک بەلای رواڵەتی دەقەکەدا بکەینەوە دەبینین شێوەیەکی تایبەتی لە ئەدەبی گفتوگۆ و حیواری لە خۆ گرتووە و، زۆر سانا و بێ ئەرک و زەحمەت کیژ و فەقێ بەزمانێکی رەسای رەسەن لە تەک یەکدا دەدوێن.

ئەگەر ئاوڕێکی دیکەیش بەلای کاکی فەقێدا بدەینەوە ئەوا تێدەگەین بێ پەنابردنە بەر دەستبڕین و فریودان و هەڵخەڵەتاندن و، بەقسەی لووس و بریقەدار لە خشتەبردن، لەگەڵ کیژدا دەدوێت و، بەو کەرەسە و توانای لە دەستی دایە خۆی دەناسێنێت و، بەو رێبازەی کە گرتوویەتی کە رێبازی ئایینی

ئیسلام و بیرکردنەوە لە پاشەڕۆژ و، دەنگی یاسین و قورئانە، کیژ وریا دەکاتەوە و دەیهێنێتەوە بیروهۆشی خۆی و، هەر بەو کەرەستانەیش دڵی بەلای خۆیدا رادەکێشێ و دەیکا بە یاری خۆی. واتە دڵداریی و بە یاربوونەکەیش لە رێگەلادانی تێدا نییە و دڵدارییەکی بێگەرد و پیرۆز بووە.

سەرەتای حیکایەتەکە

(٢٠٤/ف)

گوێ لە من ئەی برادەر بدەر
بە ئەمری خالیقی داوەر
خودا وای... بو موقەددەر

***

موقەددەری خودای وا بوو
فەقێیێکی لە دێدا بوو
کیژێکی دۆستی جۆلا بوو

***

رۆژێکی بە وەقتی سەحەر
فەقێ لە مالآن کەوتە دەر
دۆستی جۆلای کەوتە ئەبەر
پێکو رۆیین بە قسە و خەبەر

***

فەقێ دەڵێ: [ناسبە!] پانی
جارێک وەرە [هورەبانی!]
گوێ بدێرە دەنگی قورئانی

***

کیژ دەڵێ: فەقێ [صحبە وسیە!]
[کردن امن کزیک هیە!]
دەچم لە دوو دەنگی دەفیە

***

فەقێ دەڵێ: ئەی دلبەری
بەژنت نەمامی عەرعەری
بروانە ئیبنو حەجەری

***

کیژ دەڵێ: فەقێ ناکەم حەقێ
نە مەلام دەوێ نە فەقێ
دەچم لە دووی شەقە شەقێ

***

فەقێ دەڵێ: بەژن و باڵای تۆم ساوایە
زوڵفت هاتوونە سەمایە
تێکەڵ بوون گوڵ و واڵایە
مەچو گوێ بدێرە مەتاڵایە

***

کیژ دەڵێ: فەقێ دڵ وا ناڵێ
لە زگم دەرچوو غەمی ساڵێ
دەچم دەڕوانمە پێچاڵێ

***

فەقێ دەڵێ: سنگ مەڕمەڕی
بەژنی تۆم هاتنە شەڕی(۲۰۳/ف)
[بو!] گوێ بدێرە [محّری!](۱)
کیژ دەڵێ: فەقێ مەکە [قصدی!]
دا بزانم تۆ چیت لە دەست دی؟
[دەچم دەڕوانمە سر بستی!]

***

فەقێ دەڵێ: گەردن ماری
بەژنەکەت خەڵف سپیداری
[... کوی بدیرە انواری!]

***

کیژ دەڵێ: فەقێ مەکە [سرودوان!]
... شێت و جادوان
دەچم دەڕوانم لو لوان

***

فەقێ دەڵێ: ئەی کرمانجی
وەک دوڕ و گەوهەر ڕەواجی

(۱) ڕەنگە مەبەستی (موحەڕڕەڕ) بێت کە کتێبێکی شەرعە.

[مچو کوی بدیز من هاجی!]

***

کیژ دەڵێ: فەقێ مەکە هەموو خەیاڵی
بەس لێم بگرە ڕێگەی ساڵی
دەچم دەڕوانمە [پێ و پاڵی!]

***

فەقێ دەڵێ: ئەی فەصیحی
خاڵت مەوادی تەسبیحی
مەچۆ گوێ بدێرە مەصفەحی

***

کیژ دەڵێ: فەقێ [دنکم کوکی!]
[سر دپی چم دسر دکی!]
دەچم دەڕوانمە [پردەکی!]

***

فەقێ دەڵێ: ئەی چاوازی
گەردەنت وەک تاوس و خوازی
تۆ گوێ بدێرە شەرحی ئیجازی

***

کیژ دەڵێ: فەقێ خۆش دەماغی
بەژنت چناری ناو باغی
دەچم دەڕوانمە چل جاغی

***

فەقێ دەڵێ: فایدە نادا

....

دۆست جۆڵای بێ مورادا
کیژ وەکی فەقێ نابێ گوشادا

***

کیژ دەڵێ: فەقێ چت نەزانی
ئەتۆ زل و گرانجانی
چونکە بێ کارە نەزانی
ماڵ وە ماڵ دەچی بۆ نانی

***

فەقێ دەڵێ: چە جۆڵایە
چاوی هەر لە بۆ هەودایە
... رزقی [هرا!] لەکن خودایە

***

کیژ دەڵێ: فەقێ چی فەقیە
هەموو رۆژێ لە خوێندیە
کاڵانە چاوی ئەسپیە
موحتاجی کاسەیە ناو دێیە

***

فەقێ دەڵێ: رەندە ژنی
جۆڵا چاکە بۆ مردنی
چاوی وا لە دەست ژنی

***

کیژ دەڵێ: فەقێ مەلا نییە لە بن باتێ
چاویان لە دەست جەماتێ
بۆ خاتری دوو ربە زەکاتێ
فەقێ دەڵێ: وا مەزانە
تەرتیبی عیلم و ئەرکانە
پیشەی مەلا و فەقێیانە
کیژ دەڵێ: مەکە گوفتاران(٢٠١/ف)
پارچەی قوماشی شاران
ئەتلەسی دووکانداران
پیشەی جۆڵا و صنعەتکاران
فەقێ دەڵێ: چاو شەهێنی
ئەو دنیای تۆ دەیبینی
تا سەر بە کەس نامێنی
دەمری کێت لەسەر دەخوێنی؟!
فەقێ دەڵێ: ئەی دڵبەری
ئیزرائیلت دێتە سەری
چاوت دەچتە پشتی سەری
یاسینت دەبێت رێبەری

فەقێ دەڵێ: رۆژێکی کە تەنگان دەبی
[شوخەدا برد سرکانی!]
مەلا بۆم بکە نوشتەی
نەمرم ئەزم فەقێ فەقیر
لیم حەرام بێ [بتو!] تەدبیر
تا هەر وەکی باز نەدکەم نەخچیر
چی بوو لە فەقێی پڕ هونەر
دەرس ساتی تەرک کەرد یەکسەر
دۆستی جۆڵای لەسەری برد دەر
کیژ بە خالق رۆژ و شەوێ
جۆڵام ناوێ فەقێم دەوێ
بۆچی من شێتم یا پاک دینم
دەنگی قورئانت بەرسینم
جۆڵای هەرگیز ناحوبێنم
کیژ و فەقێ لێک بوون بەیار
ڕایانبواردن رۆزگار
کە وای زانی جۆڵای هەژار
بە چاوانیا ئاو هاتە خوار
وەکوو سێڵاتی بەهار
لێ شێوا بوو رایەڵ و شار
صەد گەز شاڵی لە بو خەسار
بە چەند تومان بو گرفتار
تمت شد حکایەت جولا و فقە

نەنە شێخە

لە کەشکۆڵەکەی (مامۆستا مەلا ئیسماعیلی سپیدارەیی)دا پارچەیەک شیعری شێوەی گۆرانیی هەیە لەسەر شێوەی (تەرجیعبەند) لە سەری نووسراوە (شێخە) و هەندێ جار (نەنە شێخە) و هەندێ جاریش لەپاڵ ئەو ناوانەدا نووسراوە: (بیان دروّات ننە شیخە).

دوای ئەوەی ئەم پارچە شیعرەم دی بە سەرچاوەکانی لای خۆمدا گەڕام، لە هیچ کام لەو سەرچاوانەدا ئەم ناوەم نەبینی، بۆیە شیعرەکان چۆن نووسراون و چۆنم بۆ خوێنرانەوە وەهام هێنانەوە سەر رێنووسی کوردیی و، لەم دەرفەتەدا بڵاویان دەکەمەوە، بەڵکو شتی زیاتریان دەربارە بزانین.

دەبێ ئەوەیش نەبۆیرین کە ئەم بابەتە لە شێوەی حیوار و گفتوگۆی نێوان دوو شاعیر دەچێت و یەکەمیان ناونیشانەکەی بە (شیخەوات) دەستپێدەکات و، دووەمیان بە (بیان دروات ننەشیخە) وەڵامی دەداتەوە، یان هەر لە بابەتەکەی ئەودا کێبەرکێی لەتەکدا دەکات و ئەمیش هەمان ناوەرۆک بە شیعر دەڵێت بەڵام هیچ لە باس و بەسەرهاتی ئەم بابەتەم نەبیستووەو، یەکەمجارە- بەپێی ئاگاداریی من- ئەم باسە دێتە ناوان.

جا ئەگەر ئەم (شێخە) یان (نەنە شێخە) ئافرەت بێ، ئەوا پارچەیەک شیعری نایابی ئافرەتێکی کوردمان دەستدەکەوێ، کە تا ئێستە لە هیچ سەرچاوەیەکدا ناوی نەهاتووە.

ئەوەندە لەسەر شیعرەکان دەخەینە روو، کە شیعرەکان پیاهەڵدانی ئافرەتن و، لە شیعری پیاو دەچن و، مۆرک و شەقڵی شیعری ئافرەتیان پێوە نابینرێت.

-١-

(شیخەوات)

شیرین بوخاران.................................... (٩١/ف)
شازادەی بەڵخەن پادشای بوخاران
یا لەعل دانەی خەضرا نە داران
یا ئاسمان نەوەر [پیدا!] داران؟

-٢-

(بیان دروات ننەشیخە)

شیرین بەهەشتەن
فریشتەی شەریف ماوای بەهەشتەن
یا مەلەک یا حوور زێبا سروشتەن
یا جە ئاسمان نوور پێدا وەشتەن؟

-٣-

(شیخەوات)

جەمین شوعلەی نوور دارای خاوەریی
زیاتر بەوی بیم بو نازکتەری
ئەبرۆ شای کەمان قەزای ئەخضەریی
موژان پرشەی بەرق ئەنوەریی
یا جورعە جە ژار شای ماران چەشتەن
یا جە ئاسمان نوور پێدا وەشتەن؟

-٤-

(بیان دروات ننەشیخە)

جەمین شەوق جام فەغفووری چینیی
نازکتەر جە گوڵ بەو نازەنینی
ئەبرۆ میرزا سەنج قەترانیی کۆنی
موژان چون جەللاد تەردەست هوونی
یاخۆ زوحاکەن جە نوور بەرگەشتەن
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-٥-

(شیخەوات)

جفتێ زەنگیی مار زەنەندەی زەنگیی
جفتێ ئەژدەهای جەهەندەی جەنگیی
جفتێ چەرخ حەی سیای سام سەنگیی
کەردەن وە پەرچین دانەی فەرەنگیی
یاخۆ بێ خەوفەن جە زەنگیی ماران
یا جە ئاسمان نوور پێدا واران؟

-٦-

(بیان دروات ننەشیخە)

جفتێ زەنگیی مار زەنەندەی دووسەر(٩٢/ف)
جفتێ کلافەی سیای بۆ عەنبەر

جفتێ خەیاتەی چەمیدەی چەمبەر
کەردەن وە پەرچێن خاڵ نازپەروەر
یاخۆ خەیاتێ یەک بادیاران
یا جە سەماسیل نوور پێدا واران؟

-٧-

(**شیخەوات**)

دوو دیدەی قەتران مەست بێ بادە
هەر دیدە دوو تیپ جە لاش ئیستادە
نەوڕەس غولامان وێش تەعلیم دادە
بە خدمەت مدران هەر صوبح بە وادە
یا خەوفشان جە سام خواجەشان داران
یا جە ئاسمان نوور پێدا واران؟

-٨-

(**بیان دروات ننەشیخە**)

دوو دیدەی قەتران شەڕجۆی شەڕداران
هەر دیدە دوو تیپ بە خەشم وناران
گشت چابوک بە دەست گەوهەرواران
صەف صەف ئیستادەند پەی قەزای یاران
یا بەرگ بەلای شەڕجۆشان رەشتەن
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-٩-

(**شیخەوات**)

دوو لەب چون دانەی صاف دەریایی(٩٣/ف)
مەعدەن جە عومان پەی گاهو ماهیی
شەریفتەر نە شەوق پەی دڵنەوایی
کەردەن وە پەردەی راز رەوایی
یا پەڕەی گوڵەن شیفای بیماران
یا جە ئاسمان نوور پێدا واران؟

-١٠-

(**بیان دروات ننەشیخە**)

دوو لەب چون دانەی یاقووت کانیی
شەریفتەر نە شەوق لەعل رومانیی
مەعدەن رازان نەرم نیانیی
کەردەن وە کلید چای زیندەگانیی
یا خۆ خوداوەند وە قودرەت رەشتەن
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-١١-

(**شیخەوات**)

چای زەنەخ نگین کەندەی فەغفووریی
زێر زەنەخ زەمزەم نەرم کافووریی(٩٤/ف)
قاڵ کەردەن جە تەرح مینای بلووریی
مەلایک عەرش یانی خۆ حۆریی
یاخۆ مەڵهەمەن شیفای بیماران
یا جە ئاسمان نوور پێدا واران؟

-١٢-

(**بیان دروات ننەشیخە**)

چای زەنەخ نەی شاد چای زیندەگانیی
زێڕ زەنەخ زەمزەم ساختەی سوبحانیی
قاڵ کەردەن جە تەرح دوڕدانەی کانیی
یاخۆ فریشتەن یا حۆر سانیی
یا جە حۆریان ماوای بەهەشتەن
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-١٣-

(**شیخەوات**)

هەر جە پای گەردەن تا تەخت سینە
جە حەواڵەی دەور سینەی بێ کینە

تێ نەصب کەردەن خاڵ جە صەد وێنە
تەمام تەیارەن زەڕەی عەیب تێ نە
یا قوببەی تەلان یا مینای شاران
یا جە ئاسمان نوور پێدا واران؟

-١٤-

(بيان دروات ننەشيخە)

هەر جە پای گەردەن تا وە تەخت ناف
جە پای ئەو شای شەوق تەخت سینەء صاف
خاڵ تێ نەصب کەردەن تەرز توغرای کاف
تەمام تەیارەن بێ عەیبەن بێ لاف
یا لەوح نوورین حۆرییان رەشتەن
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-١٥-

(شيخەوات)

جفتێ بەی دارۆ دەستەی گوڵ خەرمەن(٩٥/ف)
سا پەروەر نە سای کلاف پەردەن
نەرێزۆ دەستت ئوستای لیمۆژەن
خاڵ تێ نەصبکەردەن چون سککەی ئەرمەن
یا خۆ ئیجازەت سەندەن جە ماران
یا ئاسمان نوور پێدا واران؟

-١٦-

(بيان دروات ننەشيخە)

جفتێ بەی دارۆ توول تۆپی ناز!
ساپەروەر نە سای چەتر حەی ئەنداز
[نریز و دست بی نیاز اناز!]
دوو چەشمەی شەربەت تێدا دادەن باز
یا چەشمەی شەهدەن سەرجۆی بەهەشتەن
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-١٧-

(شيخەوات)

جە پای بەیاندا چون پارچەی زەڕباف
عەرەق چون دانەی مرواريد صاف
جە پای بەیاندا مەڕێزۆ چون تاف
مەتەکیۆ نە دەور حوجرەی دەور ناف
ئەو عەرەق ئایین شیفای بیماران
یا ئاسمان نوور پێدا واران؟

-١٨-

(بيان دروات ننەشيخە)

جە پای بەیاندا پارچەی کەس نەدیم
عەرەق چون زەنگوڵ زەرابخانەی سیم
جە پای بەیاندا قەترەی گوڵ ئاب دیم
مەتەکیۆ نە دەور حوجرەی جام جیم
ئەو عەرەق ئاین جە کەوسەر گەشتەن
یا سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-١٩-

(شيخەوات)

ئەندام ئەنداز باڵ باهوو دەست
دوو پەنجەی پەنجپەنج پەنج بەهەم پەیوەست
گاه خەم گاه بلند گاه راستەن گا پەست
نازکیی ناخون بە ناز رەشتەن شەست
یا خۆ عەنابەن رەنگ بەستەی شاران(٩٦/ف)
یا جە ئاسمان نوور پێدا واران؟

-٢٠-

(بيان دروات ننەشيخە)

ئەنداز ئەندام باڵ باهوو بەند
دوو پەنجە پەنج پەنج پەنج بەهەم پەیوەند

گـا چەفـتـەن گـا راست گـا خـەم گـا بڵند
نـازکـــــیی ناخـــــون بە نـاز ڕەژیـدەن
یا خـو عـەنابەن ڕەنگ بەلا گـەشـتـەن(!)
یا جـە سـەمـاسـیل نوور پێدا وەشـتـەن؟

-٢١-

(شیخەوات)

دوو سـەر پەنجەی صاف پڕ خاڵ و پڕ خەت
خــەت و خــاڵ چون خـوردەی خــاڵ بەت
وەڵڵاە مەگەر کورک تووک نیمە شەت(!)
نا نەقش چووزەی ســەوســەن پای بەت
یـاخـــــۆ بـەڕەزای ڕووی تـاش یـاران
یا جــە ئاســـمــان نوور پێـــداواران

-٢٢-

(بیان دروات ننەشیخە)

دوو سەر پەنجەی صاف توحفەی تەراویی
خــاڵ خــوردەڕێز فــەیرۆزەی مــاویی
وەڵڵا مـەگـەر خـاڵ سـۆنەی سـەراویی
یا نەقش چووزەی ســۆسـەن کــاویی
یا لیـقـای صنعـەت بە قـودرەت ڕەشـتـەن(٩٧/ف)
یا سـەمـاسـیل نوور پێـدا وەشـتـەن؟

-٢٣-

شیخەوات

باڵا سـەوڵ سـاف شـای نەونەمـامـان
چمـان جە باغـچـەی جەننەت بەرامـان
ڕەفـتـار وێنەی کـەبک خـاوێر خـەرامـان
دییـەن بێ خـیـلاف شـیـفـا بۆ زامـان
شـووشـەی گـولابەن مـایەی عـەتاران
یا جــە ئاســمــان نوور پێـدا واران؟

-٢٤-

بیان دروات ننەشیخە

بـاڵا بـاڵای تـووڵ تـووبـای بـەهـەشـت
بەرئامـا جـە باغ چون حـۆریی بەهەشت
دەسـتی هەشت بەهەشت بەژن باڵا ڕەشـتـەن
مـاوای بەهەشـتـەن چون حـۆرها نە ڕەشت
یا جـە حـۆرییـان مـاوای بەهەشـتـەن
یا جـە سـەمـاسـیل نوور پێدا وەشـتـەن؟
(تمت شـد کـلام شـیـخـە بیـان درّ

حەوت بەندی خانای قوبادی

خۆشبەختانە بۆ یەکەمجاریش شەرەفی بڵاوکردنەوەی ئەم دەقە شیعرییەی خانام پێ بەخشرا و لە ژمارە ٢٨ی گـۆڤـاری (بەیان)دا بڵاوم کـردەوە، وا ئێـسـتـەیش پاش ٢٧ سـاڵ، لەبەرئەوەی بڕیارم داوە ئەم کەشکۆڵە وەک خۆی بڵاو بکەمەوە، جارێکی دیکە بڵاوی دەکەمەوە و، دەقێکی دی هەمان پارچە شیعر دەخەمە ناو سەرچاوەکانی کەلەپووری کوردیی، بەڵکو ڕۆژێک بێت (دیوانی خانای قوبادیی) کۆبکرێتەوە و، ئەم پارچە شیعرەیش (بەلێکۆڵینەوەوە) لەو دیوانەدا جێگەی شیاوی خۆی بگرێت.

هەفت بەندی خانای قوبادیی

قەدیم موتلەق

(١١٩/ف)

یا قــایم بە ذات قــەدیم مــوتلــەق
حــەیی بێ زەوال قــەدیم بەرحــەق
نـیـگـارنـدەی نـەقـش نـۆ تـاق ئـەزرەق
... بێ شــەریک بینای بێ مــانـەند
یەکـتـای بێ نەظیـر بێ مـیـثل و پێـوەند
(واجب الوجــود) لا احــصـی ثەنا
مـونەززەھ جـە عـەیب عـاریی جـە مـونا
مونشیی ڕەقەم سەنج ئینشای شادیی و ذەوق
بێ پەروا جە تەعن ئەشیای تەحت و فەوق
بەخـشـندەی بزورگ بێـبـاک جـە تانە
نازکـێش زومـرەی خـوێش و بێگـانە

بەو بەشق ذاتت بێحەد صیفاتەن
باعیث ئیجاد گشت مەوجووداتەن
باجەتی سەیید (ختم المرسلین)
شای قابە قەوسەین (رب العالمین)
بە حەق ئەرباب شەب زیندەداران
بە ئیخلاص پاک طاعەتگوزاران
(خانای قوبادیی) مەعصییەت بارەن
فریفتەی شەیتان شووم بەدچارەن
جە فیتنەی شەیتان شەیتەنەت پیشە
جە شوومیی ئەی نەفس دوور جە ئەندیشە
تا (یوم الممات) نیگەهداریش کەر
عیلاج دەرمان شەرمەساریش کەر
پەی چی نافەرمان شووم و مەغروورەن
چون بێدەوڵەتان جە تاعەت دوورەن
.... بە عەفو چون تۆ رەحیمێ
(عمیم الاحسان) عەطا عەظیمێ
بەیۆ بە ئیصلاح گونەهکاریی من
ئەی کەمخدمەتیی شەرمەساریی من
وەرنە بە ذاتت جە لای ذات تۆ
مەکەروون رۆی حەشر من شکات تۆ

بەندی دووەم

(١٩٨/ف)

یا حەق کەس چون تۆ پەرێو کەس نییەن
چون تۆ کەس بەداد موئمین رەس نییەن
چون تۆ کەس غەفوور هەم غەفار نییەن
چون تۆ کەس کەریم کەرەمدار نییەن
لوطفت بێشومار عەفوت عەظیمەن
رەحمت بێپایان عەطات عەمیمەن
جە قاف تا بە قاف [مەعنی!] شکاوان
کەس [عقیق!] بە کونهـ ذاتت نەیاوان
بێ شیبهـ و شەریک تاک تەنیانی

نەقشبەند ئەوضاع دەور دنیانی
بزرگیی و بەخشش خەتمەن بە نامت
سەرسامەن شاهان جیهان نە سامت
قاهیران دەور جە قەهرت ماتەن
ذات عەظیمت بێحەد صیفاتەن
عەفوت جای ئومێد بێگانە و خوێشەن
لوطفت دڵنەواز گەدا و دەروێشەن
ئومێدم ئێدەن لا شەریک پاک
بەشق شای ئەورەنگ (وما ارسلناک)
جە عەرصەی مەحشەر مەکەر تەریقم
بە جەذبەی فەضلت بدەی تەوفیقم
سەوگەند بە ذاتت یەکتای یەگانە
نییەن جە عەرصەی دەور زەمانە
هەر تا زیندەنان وجوود موتڵەق
قەیيووم قایم قەدیم بەرحەق
زوبانم جە ذیکر وێت مەکەر خامۆش
نامت با جە لام نەبۆ فەرامۆش
جیهان ئافەرین بەخشندەی ئەکبەر
(خانا)ی بێچارە فەریادرەسیش کەر
وەرنە بە ذاتت جە لای ذات تۆ
مەکەروون رۆی حەشر من شکات تۆ

بەندی سێیەم

یا رەب من بەندەی نافەرمان تۆم
بێ پەروا جە فیعل عیصیان بێ شۆم
پەی چێش لاشەریک فەرد فریادرەس
کەریم کارساز پەی بێ کەسان کەس
چون من گوناکار مەینەت بە کۆیێ
چون تۆ بەخشندەی کەرەم بێ شۆیێ
چون من نافەرمان جە تاعەت دوورێ
چون تۆ خەتابەخش فەرد غەفوورێ
چون من خەتابار خەتا عەظیمێ